

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Kravcar

Ruske politične elite

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Kravcar

Mentor: Izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Somentor: Izr. prof. dr. Miro Haček

Ruske politične elite

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Andreju A. Lukšiču in somentorju izr. prof. dr. Miru Hačku za pomoč pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvaljujem se svoji družini, ki me je v vseh teh letih spodbujala pri študiju in mi stala ob strani.

In Borisu, ki me razume, usmerja, pomaga in verjame vame. Hvala Ti.

RUSKE POLITIČNE ELITE

Ruska politična elita se je od časa partijskega enovladja popolnoma spremenila. Če je bilo v Sovjetski zvezi vse določeno in so funkcionarji trdno sedeli na svojih položajih, se je v času Jelcina vse to korenito spremenilo. Vladna elita je nenehno spreminjala svojo sestavo, Jelcin je najvišje funkcionarje odstavljajl s položaja, na njihovo mesto so stopili novi ljudje, reformatorji, ekonomisti, znanstveniki. Koncem prvega mandata se je okreplil položaj bivših partijskih funkcionarjev, ki pa so v drugem mandatu svoje mesto prepustili oligarhom in klanom. Slednji so bili poleg regionalne elite glavni politični igralci na polju ruskega političnega dogajanja. Atributa, s katerimi so si zagotovili politično moč pa sta bila – kapital in lastnina. S prihodom Putina se je sestava politične elite spremenila, saj je Putin obračunal z oligarhi in kapitalom, ter jim določil meje. Moč, ki je bila razpršena med regionalno elito je vrnil nazaj v center, sama sestava elite pa se je po začetni prevladi stare Jelcinove elite (pripadniki Družine), prevesila na stran bivših putinovih sodelavcev iz KGB in FSB – silovikov.

Ključne besede: *Rusija, politične elite, Jelcin, Putin*

POLITICAL ELITE IN RUSSIA

Political elite in Russia has completely changed since the rule of Communist party. While in the Soviet Union everything was pre-defined and the officials kept a-solid-as-a-stone hold of their positions, the situation radically changed with the arrival of Boris Yeltsin. Governmental elite, a symbol of Soviet stability, collapsed – Yeltsin reorganized its structure and discharged some of the core state officials. He provided his own trusted substitutes: young, emerging reformists, economists, scientists. The end of his first mandate brought a strengthening of the position of former communist officials, yet their influence faded during Yeltsin's second mandate, when the pursue for power was taken over by oligarchs and clans. With the regional elite, oligarchs were the main actors in the Russian political arena. They gained power through capital and private ownership. Upon Putin's arrival to power, the structure of political elite was changed again. He settled score with the oligarchs, he set limits they were not to cross. Putin centralized the power, beforehand divided between regional elites and the center. At the beginning of Putin's first mandate, the political elite was formed mostly by members of old Yeltsin's elite ("the Family"), nevertheless, at its end and during his second mandate the elite was comprised of former KGB and FSB employees, called "siloviki", the president's former colleagues.

Key words: *Russia, political elites, Yeltsin, Putin*

KAZALO

1	UVOD.....	6
2	ELITA. POLITIČNA ELITA. KAJ JE TO?.....	8
2.1	KLASIKA - VILFREDO PARETO IN GAETANO MOSCA.....	10
2.2	HAROLD LASWELL.....	14
2.3	POLITIČNA IN VLADAJOČA ELITA.....	15
2.4	REKRUTIRANJE ELIT.....	18
2.4.1	KANALI REKRUTACIJE.....	21
3	STRUKTURA OBLASTI V RUSKI FEDERACIJI.....	23
3.1	VLOGA IN PRISTOJNOSTI PREDSEDNIKA REPUBLIKE.....	23
3.2	VLOGA IN PRISTOJNOSTI VLADE.....	24
3.3	VLOGA FEDERALNE SKUPŠČINE.....	25
4	ELITE V RUSIJI.....	27
4.1	RUSKE POLITIČNE ELITE V OBDOBJU PARTIJSKEGA ENOVLADJA.....	27
4.2	RUSKA ELITA V ČASU TRANSFORMACIJ V 90-IH LETIH.....	29
4.3	POLITIČNA ELITA POD PREDSEDOVANJEM BORISA JELCINA.....	31
4.3.1	VLADNA ELITA.....	31
4.3.2	POSLANSKA ELITA IN VOLITVE.....	32
4.3.3	ROTACIJE ELIT IN ODSTAVITVE.....	34
4.3.4	KLANI IN OLIGARHI.....	37
4.3.5	REGIONALNA ELITA.....	41
4.3.6	DECENTRALIZACIJA.....	42
4.4	POLITIČNA ELITA POD VLADAVINO VLADIMIRJA PUTINA.....	46
4.4.1	CENTRALIZACIJA IN SLABLJENJE REGIONALNE ELITE.....	47
4.4.2	SPREMENJENA VLOGA BIZNIS ELITE.....	50
4.4.3	SPREMEMBA ELITNE SESTAVE.....	52
4.4.3.1	PRIPADNIKI »DRUŽINE«	52
4.4.3.2	SILOVIKI in PITERCI – NOV ELITNI KLAN.....	53
4.4.4	STRATEŠKE ELITE IN VRHOVNA OBLAST.....	57
5	ZAKLJUČEK.....	59
6	LITERATURA.....	63

1 UVOD

Rusija je v vsej svoji zgodovini zavzemala prav posebno mesto. Vedno se je, se, in se najverjetneje tudi bo nahajala nekje vmes. Med vzhodom in zahodom. Včasih se približa eni strani, včasih drugi. Vedno pa bo ostala samosvoja in unikatna. Ta njena dualnost, ki je pogojena z zgodovino in njenim geografskim položajem, prihaja do izraza v praktično vseh sferah družbenega delovanja – od religije in kulture pa do politike in znanosti. V Rusiji ne poznajo srednje poti, saj so narod ekstremov. Ekstremno bogati in ekstremno revni. Visoko izobraženi in nepismeni. Moderna turbokapitalistična mesta in vasi, kjer se je čas ustavil nekaj stoletij nazaj. Rusijo bodisi ljubiš bodisi sovražiš. Vsekakor pa do nje ne moreš ostati indiferenten.

V svoji diplomski nalogi obravnavam temo političnih elit v sodobni Ruski federaciji (v nadaljevanju Rusija). Politični procesi, ki so se dogajali v 90-ih letih prejšnjega stoletja so nekaj nedojemljivega. Vse se je spreminjalo, metamorfoze je sledila metamorfozi. Nič ni bilo trdnega, nič ni bilo stalnega. Vse se je dogajalo z bliskovito hitrostjo, brez trdnih in jasnih temeljev. Transformacije so zajele vse, tudi politično elito. Zanimivo je, da je bila vsaka debata o elitah – tako pisana kot govorjena – v času Sovjetske zveze s strani Komunistične partije Sovjetske zveze (KPSZ) prepovedana. Do leta 1989 so bila vsakršna vprašanja, ki so se tega dotikala, z mnogimi ključavnicami zapečateni skrivnost. Edina tovrstna knjiga sovjetskega avtorja Voslenskega »Nomenklatura« je imela oznako »strogo zaupno«, njen edini izvod je bil shranjen v knjižnici KPSZ (Krištanovskaja 2004, 9). S »perestrojko«, ki se je odvijala v času Gorbačova, se je vse to spremenilo: znanstveniki so dobili dostop do preučevanja elit, same elite so se preoblikovale, ljudje pa so lahko le nemo opazovali parket, na katerem so se dogajale mogočne spremembe. Elita je dobila nov predznak, saj sta se v tem času oblast in politična moč začeli mešati z lastnino in ogromnim kapitalom. Če Rusija v svoji zgodovini skorajda ni bila priča zasebni lastnini, se je to v 90-ih letih zagotovo spremenilo. Z »megleno« in ne povsem jasno privatizacijo so posamezniki prišli do ogromne količine kapitala, ki je bil prej državen. Na tak način so pridobili tudi ogromno politične moči, saj sta kapital in politična moč vzajemno povezana. Ti posamezniki so korenito zaznamovali obdobje Jelcina, ko so se povezovali v klane in praktično sami vodili državo. Jelcin je bil le nekakšna figura, ki je gladila njihove medsebojne spore, sicer pa so imeli dokaj proste roke. Na vseh ravneh oblasti so se pojavljali klani, centri moči, ki so si med seboj ostro konkurirali. Center je bil popolnoma oslavljen. Ko je prišel na oblast Putin, je počistil z oligarhi in v

državo ponovno uvedel red. Zastavil je jasne meje, do koder le-ti lahko posežejo, in če njegovih priporočil niso upoštevali jih je čakal ne ravno prijeten konec. Uvedel je nekaj reform, ki so moč vrnil nazaj v center, vpeljal liberalno ekonomijo, ki je Rusiji omogočila, da se je vrnila med najmočnejše države na svetu ter se obkrožil z lojalnimi in zanesljivimi ljudmi.

Moja diplomaska naloga je sestavljena iz treh delov. V prvem, teoretičnem delu, se posvečam pojmu politične elite, ter vlogi, ki jo zaseda v sodobnem svetu. Prav tako podajam definicije elit in se dotikam glavnih teoretikov kot so Mosca, Pareto in Lasswell. Pojem osvetljujem z različnih zornih kotov, skušam pojasniti glavne razlike med definicijami različnih avtorjev (predvsem klasičnih) ter seveda stične točke, ki mnenja teh avtorjev združujejo. Še posebej se posvečam pojmu politične elite ter rekrutiranju le-te.

V drugem delu na kratko opisujem formalna razmerja moči med posameznimi vejami oblasti ter vlogah in pristojnostih predsednika republike, vlade in federalne skupščine.

V tretjem delu se osredotočam na specifično rusko situacijo in vlogo politične elite v sodobni Rusiji, ki se je korenito spreminjala. Dotikam se politične elite v času partijskega enovladja in tega, kako se je spremenilo ravnovesje sil v času najburnejših transformacij v 90-ih letih. Podrobneje se ukvarjam s političnimi elitami pod Jelcinom, za katere je bilo značilno, da so bile zelo razpršene in da so si ostro konkurirale. Zakon tega obdobja je bil »boj vseh proti vsem«. Nadalje se ukvarjam z decentralizacijo in regionalnimi elitami, ki so Jelcinu in samemu centru odvzele ogromno moči. Proti koncu Jelcinove vladavine je Rusiji praktično grozil teritorialni razpad, saj je bil center popolnoma brez moči, regijske elite pa so jo imele toliko, da so diktirale Kremlju svoje zahteve in pogoje. Sledilo je obdobje Putina, ki je na nek način državo rešil razpada, saj je z reformami leta 2000 zmanjšal vpliv regionalne elite in ponovno vrnil centru moč. V njegovem času se je elitna sestava močno spremenila. Če si je na začetku svojega vladanja pri kadrovske zagatah pomagal z bivšimi Jelcinovimi kadri, t.i. pripadniki »družine«, pa je bilo proti koncu prvega mandata in ves drugi mandat opaziti občuten pritok vojakov in pripadnikov bivših specialnih služb iz njegovega rodnega mesta Sankt - Peterburga, ki so postali ogrodje elitne sestave. Posvetila sem se tudi vlogi ekonomske elite, s katero je Putin obračunal in ki ji je postavil jasne meje.

2 ELITA. POLITIČNA ELITA. KAJ JE TO?

V zadnjem času v množičnih medijih, v znanstveni in poljudnoznanstveni literaturi vse pogosteje naletimo na pojem elite in njene različne variacije, kot so ekonomska elita, poslovna elita, kulturna elita, politična elita, vladajoča elita, intelektualna elita itn. Kaj ti pojmi sploh pomenijo? Kaj pravzaprav razumemo pod pojmom elita? Bolj kot vse ostalo, nas seveda zanima pojem t.i. politične elite in vladajoče elite. Kakšna je njena zgodovina, kdo so njeni predstavniki, kako se formira ter kdo so vodilni teoretiki na tem področju? Na zastavljena vprašanja poskušam odgovoriti v naslednjem delu.

Od 17. stoletja naprej se je pojem elita¹ uporabljal za oznako blaga najvišje kakovosti, nato pa za označevanje »izbranih ljudi«, predvsem višjega sloja oz. superiornih družbenih skupin, kot na primer prestižnih vojaških enot in višjih plasti plemstva. V družboslovnih znanostih pojem elite do konca 19. in začetka 20. stoletja ni bil pogosto rabljen. Šele z deli Vilfreda Pareta je našel svoje mesto v družboslovni terminologiji. Danes se pojem ne uporablja zgolj v znanstveni, politološki literaturi, temveč gre za vsesplošno razširjen pojem, ki ga lahko srečamo praktično povsod.

Pod pojmom elite, predvsem politične, razumemo posameznike oz. skupine posameznikov, ki imajo moč in oblast nad ljudsko množico; ki imajo v rokah mehanizme in vzvode za kreiranje in sprejemanje odločitev; ki obvladujejo družbene institucije in ki z njimi upravljajo. Kot piše Etzioni-Halevyjeva (1993, 94) so elita »ljudje z neizmerno močjo, ki temelji na njihovem aktivnem nadzoru nad viri«. Zapori, orožje, organizacijsko-administrativni viri, zmožnost organizacije ljudi in nadzora nastale organizacijske strukture kot so birokratski aparati, simbolični viri kot so znanje, informacije ter sposobnost manipuliranja z vsemi temi simboli z namenom, da se za družbo ustvari neka realnost. Poleg vsega tega pa med vire spadajo tudi karakterne lastnosti, kot so karizma, čas, motivacija in energija. Vse to so medsebojno povezani viri, s katerimi politična elita upravlja in nad katerimi ima nadzor (Etzioni-Halevy 1993, 94).

Vsekakor pod pojmom politične elite na razumemo zgolj formalnih političnih akterjev, t. j. predstavnikov veje oblasti, saj na politične odločitve, torej odločitve, ki zadevajo celotno

¹ Termin elita izhaja iz latinskega *eligere* in francoske besede *elite*, kar pomeni boljši, izbrani. Podobno razlago najdemo tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kjer se pod geslom elita skriva naslednja razlaga: posamezniki, ki izstopajo po družbenem položaju, pomembnosti, kakovosti.

družbo, poleg politikov znatno vplivajo tudi gospodarstveniki, univerzitetni profesorji, intelektualci, religiozni voditelji, kulturniki, sorodniki »formalnih« politikov (npr. žene predsednikov držav) in ostali.

Nemogoče je najti univerzalno razlago samega pojma, saj ga različni raziskovalci in teoretiki razumejo na svoj način. Definicijo, ki najširše opisuje elite in pod okrilje katere spadajo skorajda vse ostale klasične definicije elite, je podal italijanski teoretik Mosca, ki je v svojem delu *The Politics of Mass Society* o eliti dejal:

Med stalnimi dejstvi in tendencami, ki so opazne v vseh političnih organizmih, je eno tako očitno, da ga je moč zaznati z najpreprostejšimi očmi. V vseh družbah, od najpreprostejših do najnaprednejših obstajata dva razreda ljudi – razred, ki vlada, in razred, ki je vladan. Prvi razred, ki je vedno manj številčen, izvaja vse politične funkcije, monopolizira moč in uživa privilegije, ki jih prinaša oblast, medtem ko drugi, številčnejši razred, usmerjen in nadzorovan s strani prvega, na način, ki je sedaj bolj ali manj legalen, ki je bolj ali manj arbitraren in nasilen, oskrbuje prvega - vsaj na videz - z materialnimi sredstvi za preživetje in s sredstvi, ki so vitalni za preživetje političnega organizma (Mosca v Parry 2005, 33).

Če smo bolj natančni, Mosca pravzaprav ne govori o eliti, temveč o vladajočem razredu, ki naj bi obstajal v vsaki družbeni strukturi »tako v despotski, kjer bo ta razred oblikoval despot - od zgoraj - saj potrebuje posrednike za vodenje države, kot v liberalni, kjer bo ta razred oblikoval sam narod – od spodaj« (Krištanovskaja 2004, 25). Ugotovitev, ki jo torej lahko izpeljemo iz te definicije, je, da se vsaka družba v svoji notranji strukturi deli vsaj na dva razreda oz. socialna sloja, skupini itn. Običajno so današnje družbe razslojene še na več skupin, ne le na dve. Lahko si postavimo vprašanje, kaj je tisto, kar elito razlikuje od ostalih posameznikov. Zakaj jih drugi poslušajo, zakaj jim sledijo in se jim pustijo voditi? So to osebne lastnosti? Je bilo to posameznikom dano z rojstvom? Morda s položajem družine v družbi? Je to odvisno od Boga? Njihove ambicioznosti? Kaj predstavlja elito in komu je sploh mogoče in dovoljeno vstopiti v ta »višji« in »posvečeni« sloj?

2.1 KLASIKA - VILFREDO PARETO IN GAETANO MOSCA

Ko govorimo o teoriji elit, ne moremo mimo Marxa, čigar dela so vplivala na celotno znanost tega obdobja. Oba klasična² elitista, Mosca in Pareto, sta svoje moči in znanje skušala usmeriti v to, da bi ovrgla marxovo teorijo. Marxovi ideji o zgodovini kot konfliktu med ekonomskimi razredi sta skušala ugovarjati s politično interpretacijo zgodovine. Tako kot je Marxu ekonomska struktura opredeljevala glavni vzvod družbenega razvoja, sta elitista ugovarjala, češ da je oblastna struktura katerekoli družbe pravzaprav tista, ki determinira vse ostale družbene procese. Za Marxa je bila lastnina nad proizvodnimi sredstvi tista, ki naj bi opredeljevala tistega, ki ima v rokah skoncentrirano vso oblast, elitisti pa so bili mnenja, da ni pomemben boj med lastniki in ne-lastniki proizvodnih sredstev, temveč boj, ki se bije med dominantno oblastno skupino in konkurenčnimi skupinami, ki na oblast šele skušajo priti. Namesto boja med izkoriščevalci in izkoriščenimi elitisti v ospredje potisnejo boj med konkurenčnimi skupinami elit (Krištanovskaja 2004, 25).

In kje se skriva moč elite? Pri tem vprašanju gre za glavno razliko oz. razhajanje med obema klasičnima elitistoma. Medtem ko je Mosca privrženec organizacijskega pristopa, je Pareto privrženec psihološkega. Kaj to pomeni? Da različno pojmujeta lastnosti, ki jih mora posedovati skupina oz. posameznik, če želi postati del elite. Medtem ko Mosca in njegovi učenci zagovarjajo tezo, da se moč vladajočega razreda skriva v njeni organizacijski sposobnosti, pa Pareto in njegovi somišljeniki govorijo o tem, da se lastnosti, ki določajo, ali nekdo sodi med elito ali med ne-elito, skrivajo znotraj vsakega posameznika. Torej, da je vse to do neke mere določeno že z rojstvom oz. s posameznikovim karakterjem, s katerim pride do odličnosti in znanja.

Mosca svojo definicijo podpira z ugotovijo o tem, da ima vladajoči razred prednost že zgolj zato, ker je manjšinski. Ker ima večjo sposobnost organizacije, ker so njegovi notranji kanali komuniciranja in povezovanja veliko preprostejši, ker je kontakt med posameznimi člani hitrejši. In ker se posledično odločitve lahko sprejemajo hitreje ter se s tem pred množico ustvari vtis popolne povezanosti in medsebojnega strinjanja pri vseh javnih predstavitev in dejanjih (Mosca v Parry 2005, 33-34). Etzioni-Halevy dodaja, da je prav zaradi večje organiziranosti manjšinska elita v prednosti pred večinsko množico in da bo politična dominanca organizirane manjšine vedno prevladala pred neorganizirano večino (Etzioni-

² Teorije o elitah so se sistematično začele pojavljati na prelomu iz 18 na 19. stoletje, Italija pa naj bi bila zibelka teh idej.

Halevy 1993, 21). Moscov organizacijski pogled na elito se pogosto povezuje z Meislovo idejo o »treh C« - group Consciousness, Coherence and Conspiracy³, ki vsekakor poudarja Moscovo idejo o organizacijski moči elite, da mora le-ta delovati kot skupina in z določenimi skupnimi cilji, zato da bi uspela. Njegov kasnejši pogled na vladajoči razred je nekoliko drugačen, saj idejo o treh C skorajda opusti, le-to pa nadomesti s pluralistično idejo o vladajočem razredu kot kategoriji »top people«. Kaj to pomeni? Da se je njegov fokus vladajočega razreda kot notranje močno povezane ekskluzivne kategorije ljudi preusmeril na pojmovanje, da so »top people« skupina ljudi, ki imajo močan politični vpliv na posameznike in skupine. Tako naj bi bilo članstvo v tem razredu pogojeno z možnostjo in sposobnostjo ohranjanja ravnovesja znotraj vladajočih skupin ter izkoriščanjem prizadevanj širšega elektorata. Te mase, ki jih sestavlja revnejše in manj izobraženo ljudstvo, bodo izkoriščene v boju za moč med vladajočimi skupinami (Parry 2005, 37).

Kot smo že dejali, pa Pareto, ko govori o elitah, posebno poudarja povsem druge značilnosti kot Mosca. Pareto meni, da so posameznikove značajske karakteristike tiste, ki določajo, kdo je elita in kdo ne oz. kdo lahko spada pod elito in kdo ne. Sploh pa je bilo Paretovo pojmovanje elite zelo splošno in se ni osredotočal zgolj na eno področje. Kot ga povzema Parry (2005, 40) je Pareto govoril o tem, da lahko v vsaki aktivnosti, ki jo izvaja človek – pravu, poeziji ali kraji – vsaj v teoriji ocenimo posameznikov uspeh pri tej aktivnosti in izločimo najuspešnejše. Tako bi uspešen odvetnik dobil oceno deset, slab pa enico. Veliki in uspešni ropar vlakov bi podobno kot uspešni odvetnik dobil desetico, medtem ko bi bil ubogi žepar, ki bi ga ujela policija, ocenjen z najnižjo oceno. Tako bi po Partovem mnenju lahko v vsaki veji človekovega delovanja določili razred ljudi z najvišjimi ocenami ter jih poimenovali »elita«. Nato bi to elito razdelili v dve skupini: v tisto, ki igra pomembno vlogo v vladnih odločitvah - »vladajoča elita«, ter tisto, ki za politiko nima pomembnejše vloge, kot je na primer šahovska elita - »ne vladajoča elita«. Pareto (v Parry 2005, 41) hitro ugotovi, da je ta definicija nekoliko neudobna in da je mogoča le v popolnih teoretičnih pogojih, saj v realnem življenju hitro pride do vdora drugih faktorjev, kot so družinske povezave, zdravje itd. Opusti jo ter se namesto nje nasloni na nekoliko preprostejšo formulo, ki razlikuje med dvema tipoma elit. Sam ju poimenuje Razred I in Razred II, toda neposredno se nasloni na Machiavellijevo teorijo o lisicah (Razred I) in levih (Razred II). V Razred I spadajo posamezniki, pri katerih prevladujejo instinkt, domišljija, inovativnost, podjetnost, s pomočjo

³ Skupinska zavest, povezanost in volja (prevod T.K.). Perry v svojem delu za zadnjo besedo Conspiracy posebej poudari, da ne gre toliko za neke »skrivne mehanizme«, temveč bolj za skupno voljo za doseg nekega cilja.

katerih se rodijo unikatne ideje, medtem ko Razred II sestavljajo posamezniki, ki po Paretovem mnenju reflektirajo previdnost, preudarnost, vztrajnost. To se nanaša predvsem na tendenco ohranitve in konsolidacije pozicije, ki je enkrat dosežena. Ljudje oz. elita Razreda II se politično odlikuje po solidarnosti in složnosti, redu, disciplini, primernosti ali družini. Toda, kot opozarja, Parry jih ne smemo zamešati s tradicionalisti, saj so lahko ljudje Razreda II goreči privrženci novih ali celo revolucionarnih gibanj.

Kot smo že omenili, se teorija Razreda I in II navezuje na Machiavellijevo teorijo o lisicah in levih. Tako levi »pridejo na oblast zaradi svoje sposobnosti za neposredna dejanja ter, kot nakazuje njihovo ime, praviloma vladajo s silo«, lisice pa »vladajo z zvitostjo in pretkanostjo, z diplomatskim manipuliranjem ter obračanjem in kupčevanjem« (Haralambos in Holborn 2001, 524). Po mnenju Pareta je izbor lastnosti obojestransko ekskluziven. V politiki se vsekakor potrebujejo kvalitete tako lisic kot levov, toda način vladanja v katerem koli času je odvisen od tega ali v vladajoči eliti prevladujejo posamezniki z lastnostmi lisic ali tisti z lastnostmi levov. Kot primer prvega tipa (levi) vladajoče elite Pareto poda vojaško diktaturo, medtem ko je evropska demokracija tipični primer drugega tipa elite (lisice). Lisice konfliktov ne bodo reševale z uporabo sile, temveč bodo skušale morebitne spore in konflikte reševati z diplomacijo in kompromisi. Nasprotno pa levi dajejo prednost uporabi sile. Opozicijo in nasprotnike bodo levi lahko brutalno zadušili. Javni red in mir bosta pod vladavino levov vedno imela prednost pred privatnimi cilji. Seveda tudi vladavini levov ne primanjkuje idealov, toda kot je bilo omenjeno že zgoraj, bodo levi zagovarjali in branili religijo in moralo pred materializmom, ateizmom ali korupcijo tudi ali predvsem z uporabo sile (Pareto v Parry 2005, 41- 42). Zaradi sprememb v družbi bo ena skupina postopoma zamenjala drugo. Tako je vladavina lisic primerna in podprta s strani mase v mirnejših časih. Ko pa bo v družbi prišel čas akcije ter hitrih, odločnih dejanj in uporabe nasilja, pa bodo vajeti s pomočjo mobilizacije ljudstva prevzeli levi.

Morda bi bilo zanimivo še dodati, da je po Paretovem mnenju ne-elita sestavljena predvsem iz levov oz. iz posameznikov z lastnostmi levov. To so stabilnost, neokretnost oziroma pomanjkanje domišljije ter močna povezanost in navezanost na politične ideale, ki jih zagovarjajo. S tem naj bi ne-elita zadovoljila svojo potrebo po stabilnosti.

Podobno kot Pareto pa tudi Mosca vladajoči sloj deli na dva razreda. Medtem ko je Paretova delitev horizontalna, Mosca elito deli vertikalno. Po njegovem mnenju se vladajoči razred deli na »zgornji« in »spodnji« sloj. Spodnji sloj naj bi predstavljal nekakšen prehod oz. most med

maso in odločevalci, t. j. zgornjim slojem vladajočega razreda. Je nekakšen komunikator. Zagotavlja obojestransko pretočnost informacij - od spodaj navzgor in zgoraj navzdol. Prav tako opravičuje dejanja in odločitve višjega sloja pred maso. Nižji sloj elite ima po mnenju Mosce izjemno vlogo tudi pri rekrutiranju in novačenju novih članov višjega sloja. Po eni strani lahko predstavlja odskočno desko ljudem iz mase, da postanejo del elite, prav tako pa je nižji sloj elite baza za rekrutiranje članov v višji sloj elite. Mosca o tem pravi: »Pod višjim slojem vladajočega razreda obstaja vedno...drugi sloj, ki je številčnejši in vsebuje vse kapacitete za vodenje države. Brez tega razreda bi bila katera koli socialna organizacija nemogoča« (Mosca v Parry 2005, 30).

Ker je po mnenju Mosce (v Parry 2005, 30-31) v družbi in pri vodenju takšnega organizma, kot je država, nalog, dolžnosti in vodstvenih funkcij enostavno preveč za manjšinski sloj višje elite, je le-ta seveda premalo številčna, prešibka in nezadostna za opravljanje vseh teh nalog. Tako naloge, ki se dotikajo pojasnjevanja in razlaganja odločitev višjega sloja ljudem iz ljudstva, od vsakodnevnih odločitev pa do sporočanja večjih in pomembnejših odločitev, padejo na spodnjo elito oz. ljudi iz elite nižjega sloja, ki so kljub vsemu in morda celo nezavedno vedno pripravljene slediti drugim. Med naloge, ki jih za višjo elito opravlja nižja elita spada tudi izvajanje zakonov, ki pade na ramena birokracije. Posamezniki, birokrati, so povečini rekrutirani iz nižjega sloja elite.

Tako lahko vidimo, da oba teoretika elito razdelita na dva dela. Če je Paretova delitev horizontalna, torej sta si oba sloja elit enakovredna, potem je Moscovova delitev na dva dela vertikalna, saj si oba sloja elite nikakor nista enakovredna. Poleg tega je pomembna razlika med obema delitvama elit tudi sočasnost oz. ne-sočasnost obstoja. Če oba dela - tako spodnji kot zgornji sloj - Moscovove elite lahko obstajata istočasno, tega ne moremo trditi za delitev, ki jo zagovarja Pareto. Lisice in levi nikakor ne morejo vladati skupaj. So obdobja, ko so na vodilnem položaju oz. med elito eni, in pridejo obdobja, ko jih zamenjajo drugi. Seveda pride do mešanja obeh vrst pripadnikov, toda nekateri bodo v skupini vedno v večini. Nikakor pa ne morejo obstajati sočasno. Četudi je razlika med njunima delitvama vsebinsko pomembna, pa ima vseeno neko skupno rdečo nit, ki »predstavlja poskus elitistov, da bi upoštevala tako stopnjo kot tudi vrsto vpliva, ki ga posedujejo različni pripadniki elite« (Parry 2005, 30).

2.2 HAROLD LASWELL

Pri Laswellu se je, tako kot pri Paretu, pojmovanje elite skozi čas spreminjalo. Kot piše Bachrach, je nekoliko zmede nastalo tudi zaradi tega, ker ni popolnoma jasno ali naj bi kasnejša definicija nadomestila prvotno ali naj bi jo zgolj nadgradila. Tako je v zgodnjih delih Laswell elito definiral kot ljudi, »tiste redke, ki dobijo največji del od vsega, kar se da dobiti: mir, položaj in dostop« ter nadaljuje »elita ohranja svoj vpliv preko manipuliranja s simboli, nadzorom zalog in uporabo nasilja« (Laswell v Bachrach 1967, 66). Laswell je z »največjim delom vsega, kar se da dobiti« mislil predvsem na 8 vrednot, ki so po njegovem mnenju najpomembnejše: moč, znanje, bogastvo, zdravje, sposobnost, naklonjenost, spoštovanje in moralnost. In prav elita naj bi bila tista skupina ljudi, ki poseduje največji del teh vrednot, ki jih je sam izločil kot najvažnejše (Krištanovskaja 2004, 30). Nekaj let kasneje še posebej poudari pomen sposobnosti manipuliranja elite. Laswell govori o tem, da je usoda elite močno odvisna od načina, kako manipulira z okoljem preko uporabe nasilja, distribucije dobrin, simbolov in nasploh načina vladanja. Tudi Mosca in Pareto pri pojmovanju elite ne izpustita pojma manipulacije. Kot ju povzema Habermas v svojem delu, »elita v veliki meri nadzira in manipulira z množico prebivalstva, ki pasivno sprejema propagando, ki opravičuje vladavino elite« (Habermas in Holborn 2001, 523).

Kot že rečeno pa se v Lasswellovih kasnejših delih, skoraj dve desetletji po prvotni definiciji, njegovo pojmovanje elite in odnos do nje spremeni. Pri definiranju elite se razmišljanje o vrednotah, ki jih posedujejo nekateri, umakne v ozadje, v ospredje pa preide predvsem vloga prerazporeditve in distribucija moči. »Elita so tisti z največ moči, sub-elita, tisti z manj moči, množica pa ima najmanj moči« (Laswell v Bachrach 1967, 67). Pod pojmom moči pa Lasswell razume »udeležbo pri sprejemanju odločitev« (Laswell v Bachrach 1967, 67). Tako politično elito po njegovem sestavljajo ljudje, ki so dejansko vpleteni v sprejemanje odločitev in ne tisti, ki so to le formalno in na papirju. »Tisti, ki se imenuje funkcionar, ne sprejema vedno ključnih odločitev in ključnih odločitev ne sprejemajo vedno ljudje, imenovani funkcionarji« (Laswell v Bachrach 1967, 68).

2.3 POLITIČNA IN VLADAJOČA ELITA

V nadaljevanju bi lahko definicijo elite nekoliko zožili in si bolj podrobno ogledali, kaj pravzaprav spada pod pojem politične elite. To je tudi naloga, ki sem si jo zastavila že na začetku tega dela. Kot sem že ugotovila, je »bistvo elitistične doktrine, da v vsaki družbi obstaja manjšinska populacija, ki sprejema najpomembnejše odločitve«, toda »ker so te odločitve zelo široke in vplivajo na najširše aspekte v družbi, so običajno sprejete kot *politične* odločitve, četudi je manjšina, ki jih sprejema nepolitična – se pravi ni del legislativne ali vladne veje« (Parry 2005, 28). Iz tega sledi možnost, da glavni akterji pri pomembnih odločitvah pravzaprav uradno sploh niso del politične scene oz. niso predstavniki »uradnih« političnih vej oblasti, t.j. pripadniki strank, del izvršilne ali zakonodajne veje. Kot ugotavlja Atanovski (1997, 32) »študije in analize.....nam pokažejo, kdo kontrolira in drži v svojih rokah efektivno oblast oziroma vzvode oblasti. Pri tem ni nujno, da so te osebe formalni nosilci oblasti.« Za primer lahko predstavimo vpliv Hilary Clinton ali Raise Gorbačove, ki uradno nista zavzemali političnih funkcij, toda njun vpliv na politične odločitve njunih mož Billa Clintona in Mihaila Gorbačova ter na celoten politični proces je bil velik (Gaman-Golutvina 2006, 10). Ker pa je ena izmed najvažnejših nalog vladajoče elite »sprejemanje strateških odločitev in njihova nadaljnja translacija na ljudsko množico« (Gaman-Golutvina 2006, 10), bi lahko tako eno kot tudi drugo prvo damo šteli med politično elito. Tako bi lahko dejali, da se politična elita veže predvsem na nosilce družbene moči oz. na tiste, ki posedujejo zmožnosti vplivanja na družbeno dogajanje. »Politično elito lahko opredelimo kot notranje zgoščeno socialno skupnost, kot subjekt sprejemanja pomembnih strateških odločitev, ki poseduje vse potrebne potenciale, ki omogočajo sprejemanje teh odločitev« (Gaman-Golutvina 2006, 10). Kot pravi Spengler (v Gaman-Golutvina 2006, 10) v svojem delu Zaton Evrope, »o vsem odloča le peščica ljudi z ostrim umom, katerih imena morda sploh niso znana, ogromna količina politikov drugega plana, retorikov in demagogov, poslancev in novinarjev, predstavnikov provincialnih horizontov pa med pripadniki nižjih družbenih slojev le podpira iluzijo o samoodločanju naroda«.

Laswell, na primer, vladajočo elito definira dokaj široko, saj po njegovem mnenju v to skupino spada kar nekaj skupin ljudi. Od posameznikov, ki dejansko zasedajo pomembne položaje v oblastnih strukturah, posameznikov, ki so bili predhodno na teh položajih in so po odhodu ostali zvesti režimu, do posameznikov, ki ne zasedajo položajev v formalnih institucijah oblasti, toda imajo na odločitve v teh institucijah velik vpliv in članov opozicije,

ki imajo veliko politično težo, ki jo mora delujoča oblast upoštevati. Med vladajočo elito Laswell šteje tudi člane družin, ki so na oblasti (Krištanovskaja 2004, 32).

Glede na zgornje ugotovitve torej lahko vidimo, da politično elito lahko sestavljajo tako posamezniki, ki imajo formalna pooblastila oz. so institucionalno vpeti v proces političnega odločanja preko tega, da zasedajo pomembne politične položaje v družbi (bodisi preko volitev bodisi z imenovanjem na določeno delovno mesto), prav tako pa med politično elito lahko štejemo tudi posameznike, ki formalno sicer niso na vodstvenih položajih, a je njihov vpliv kljub temu velik. Po mnenju O. Krištanovske (2004, 73) je elita:

Vladajoča skupina v družbi, najvišji sloj političnega razreda. Elita stoji na vrhu državne piramide, nadzoruje osnovne in strateške oblastne resurse, sprejema odločitve na vsesplošni državni ravni. Ne le da upravlja z družbo, vladajoča elita upravlja tudi s političnim razredom, prav tako pa formira državne organizacije, pri katerih je njena pozicija ekskluzivna. Politični razred oblikuje elito, hkrati pa je vir njene obnove.

Po njenem mnenju je vsaka elita – vladajoča. Če elita ne vlada, ni elita, zato tudi ne razlikuje med elito in vladajočo elito, prav tako ne priznava pojma kontra-elite. Ko govori o volitvah, Krištanovskaja meni, da ne gre za boj med elito in kontra-elito, temveč za boj elite z aktivnimi političnimi skupinami, ki se želijo prebiti v elito. Nasprotno pa njena kolegica Zaslavskaja govori o vladajoči eliti kot »skupini politikov, ki zasedajo najvišje državniške položaje, višje sloje birokracije in biznis-elito« (Zaslavskaja v Isaev in Baranov 2008, 87). Ker naj bi bil najpomembnejši vir vladajoče elite politični kapital ali oblast, ki daje legitimno pravico upravljanja z državnim premoženjem in financami, naj bi obstajala bodisi posredna bodisi neposredna povezava vseh skupin vladajoče elite z državnimi strukturami. (Isaev, Baranov 2008, 87).

Britanski antropolog S. F. Nadel razlikuje med tremi vrstami elit. Če so socialne in specialne elite po njegovem le različne oblike statusnih skupin, pa ima vladajoča, torej tretja vrsta elite, superiorni položaj pred obema. Le-ta je sestavljena iz glavnih političnih akterjev v družbi. Superiornost vladajoče elite naj bi izhajala iz njene legislativne in prisilne avtoritete glede najširših družbenih zadev. Prav tako je razpon njenega vpliva veliko širši kot vpliv katerekoli druge elite (Nadel v Parry 2005, 63).

Gaman Golutvina (2006, 12) politično elito predstavi v dihotomni strukturi in sicer elito deli na dva sloja – birokracijo in »svobodne umetnike«. K prvi prišteva osebe, ki zavzemajo stalna in plačljiva delovna mesta v upravnih organih in ki nimajo vpliva na politične odločitve,

medtem ko drugi sloj že prišteva k vladajoči eliti, saj gre pri »svobodnih umetnikih« za osebe, ki se profesionalno ukvarjajo s politično dejavnostjo in vplivajo na politične odločitve, toda sami ne zasedajo vodilnih položajev v strukturah oblasti. K slednjim prišteva vplivne voditelje strank, ki niso prestopili volilnega praga, vplivne intelektualce, vodilne akterje na področju medijskega sveta, religiozne voditelje itd.

Na tem mestu bi omenila še dva principa, ki opredeljujeta »vladajočo manjšino« oz. vladajočo elito, katerih avtor je Giovanni Sartori. Prvi – altimetric criterion – govori o tem, da je vladajoča elita vladajoča le zato, ker se nahaja na vrhu družbene strukture in da ima kot takšna v svojih rokah skoncentrirano največ moči. Drugi princip – merit criterion – pa govori ravno nasprotno, namreč da so ljudje, ki so na vrhu družbene lestvice oz. vladajoča elita to zato, ker si to zaslužijo, ker imajo torej določene osebne lastnosti, s katerimi so prišli do položaja (Sartori 1987, 142 - 143). Kot ugotavlja Tomšič (1997, 7), v sferi političnega življenja definitivno prevladuje altimetric criterion, saj dejavnik moč oz. oblasti predstavlja osrednji medij funkcioniranja. Torej gre pri vladajoči eliti pravzaprav za elito moči. Moč pa je tisti faktor, ki igra v teoriji elit osrednjo vlogo. »Elita so tisti posamezniki, ki imajo v skupini največjo moč« (Sartori 1987, 144). In kdaj ima posameznik politično moč? Takrat, ko le-ta »izhaja iz resursov, ki temeljijo na političnih položajih in/ali kadar se z njo operira skozi politične kanale ter zadeva odločitve ključnih političnih akterjev« (Sartori 1997, 142). Skupaj z močjo pa naj bi vladajoči eliti pripadali tudi dve kategoriji, ki sta z močjo nerazdružljivo povezani – bogastvo in status. Tako je po klasični teoriji moč kumulativna - bogastvo in status sta le izpeljanki oz. vrsti moči. Pluralisti pa tej trditvi nasprotujejo ter govorijo o tem, da te tri stvar – torej moč, bogastvo in status nikakor niso nujno povezane in da so med seboj velikokrat ločene. Tako Dahl govori, da je nujna povezanost vseh treh kategorij zgrešena. Pravi, da bogastvo ne pomeni nujne vključitve v vladajočo elito, prav tako pa politična moč ni nujno povezana s pridobitvijo bogastva ali visokim socialnim položajem (Dahl v Parry 2005, 62). Pluralisti so torej mnenja, da o eliti »ne moremo govoriti kot o vladajočem razredu, ampak o različno strukturno in interesno pogojenih frakcijah, ki si med seboj pogosto nasprotujejo« (Tomšič 1999, 11).

2.4 REKRUTIRANJE ELIT

Eno izmed ključnih vprašanj pri teorijah elit zaseda vprašanje mehanizma njenega rekrutiranja in cirkulacije. Prav od mehanizma rekrutiranja je odvisno, kako in iz katere družbene sredine bodo izšli novinci v elitne kroge. Jasno je, da elita ne more biti stalna in večna, ter da mora v teku svojega delovanja novačiti nove člane in izpod svojega okrilja izpustiti stare. Po mnenju Pareta je »socialno ravnovesje odvisno od učinkovite cirkulacije talentiranih in ambicioznih posameznikov iz ne-elite v elito« (Pareto v Bachrach 1967, 14). Podobnega mnenja pa je bil tudi Mosca, ki je dejal, da »mase ne služijo drugemu, kot da vladajoči sloj zalagajo z nadarjenimi in ambicioznimi posamezniki. Dokler se bodo ti posamezniki učinkovito asimilirali v vladajoči razred, ne bo prišlo do politične nestabilnosti, še najmanj pa do revolucije« (Mosca v Bachrach 1967, 17). Tudi Pareto je mnenja, da je cirkulacija elit zelo pomemben faktor, saj naj bi prost pretok in odprtost elite za nove in talentirane člane omogočila stabilnost družbe.

Na kakšen način pa se posamezniki sploh lahko prebijejo med elito? Keller (v Tomšič 1999, 17) govori o treh osnovnih oz. splošnih mehanizmih selekcije. Preko dednega nasledstva, kjer je glavni faktor podedovano bogastvo ali socialni status; imenovanja »od zgoraj«, kjer je glavno vodilo posedovanje določenih veščin ali moralnih kvalitet, ter izvolitev »od spodaj«, ki se deli na formalno, na primer izvolitev političnih predstavnikov v parlamentarnih demokracijah, ali neformalno v svetu zabave, kjer je občinstvo tisto, ki izbere ali zavrne določenega ustvarjalca. Podobno razmišlja tudi Gaman-Golutvina (2005, 13), ki govori o tem, da je rekrutiranje novih članov politične elite močno odvisno od vrste družbe ter časa, ki mu ta družba pripada. Krvno sorodstvo, nasledstvo, premoženjski cenzus, profesionalna kompetenca, strankarska pripadnost, osebna predanost, starost, protekcijonizem itd. so vse faktorji, ki so bodisi bili bodisi so še pomembni za novince, ki želijo vstopiti v elitni sloj.

Obstajata dva osnovna sistema rekrutiranja političnih elit: podjetniški in cehovski. V realnosti se v neki meri dopolnjujeta, pomanjkljivosti enega pa se kompenzira s prednostmi drugega. Med značilnosti podjetniškega sistema rekrutiranja lahko štejemo:

- odprtost, široke možnosti, da se predstavniki različnih družbenih skupin vključijo v boj za najvišje pozicije,
- majhno število institucionalnih filtrov, se pravi formalnih zahtev za zasedbo položaja,
- širok krog kandidatov, v katerega se lahko vključijo vsi volivci v državi,

- visoka medsebojna konkurenca, oster boj za vodilne položaje,
- za najpomembnejše lastnosti kandidatov tu veljajo njihove osebne karakteristike, individualna aktivnost in sposobnost privleči volivce in pridobiti njihovo podporo (Allbest 2008).

Gre za demokratični sistem, kjer se lahko najbolj izkažejo iznajdljivi in izobraženi ljudje. Ti lahko namreč s svojimi osebnimi lastnostmi, iznajdljivostjo in pretkanostjo na svojo stran pridobijo najširši krogu ljudi – volivce. Pomanjkljivosti tega sistema pa so pogoste spremembe pri razvoju dogodkov v povezavi s hitro pretočnostjo elit, slaba napoved bodočih političnih odločitev, konflikti znotraj elite, velika verjetnost, da se na visoke položaje povzpnejo neprofesionalni ljudje, ki so nagnjeni k populizmu, demagogiji in pomembnosti zgolj zunanje slike (Allbest 2008).

Na drugi strani pa imamo cehovski sistem, ki je značilen predvsem za totalitarne države, četudi je nekatere od njegovih karakteristik moč najti tudi v Veliki Britaniji, Nemčiji, na Japonskem idr. Za cehovski sistem so značilni:

- zaprtost, izbira bodočih članov elite za visoke položaje poteka predvsem iz nižjih, že obstoječih elitnih krogov, počasno in postopno napredovanje po službeni lestvici,
- visoka stopnja institucionalizacije procesa izbire, obstoj mnogoštevilnih filtrov – formalnih zahtev za zasedbo položaja: strankarstvo, starost, delovna doba, izobrazba, stopnja predhodnega položaja, pozitivne značilnosti, narodnost itd.,
- ozek, dovolj zaprt krog »selektorjev«, ki ga večinoma sestavljajo le člani najvišjega vodilnega organa ali celo prvi vodilni – vodilni podjetja ali vlade, prvi sekretar »rajkoma«⁴ itd.,
- tendenca po rekrutiranju elite, ki ima podobne značilnosti kot jo ima že obstoječa elita in za katere so značilne zgoraj naštetе značilnosti (Allbest 2008).

Glavne prednosti cehovskega sistema so možnost visoke vnaprejšnje napovedi političnih odločitev in sprememb, kontinuiteta političnih tokov, majhna verjetnost trenj znotraj same elite. Po drugi strani pa ta sistem formira birokratizem, konzervativnost in konformizem. Brez dodatnih mehanizmov konkurenčnosti lahko pelje v postopno degradacijo elite, njenemu vse

⁴ »Райком – районный комитет« je bil predstavniški organ državne oblasti v Sovjetski zvezi.

večjemu odmiku od ostale družbe, ter spremembi v privilegirano kasto, ki je nesposobna učinkovito voditi državo (Allbest 2008).

Ena izmed izpeljank cehovskega sistema je nomenklatura sistem rekrutiranja, ki se je najprej oblikoval v ZSSR, nato pa so ga posvojile še nekatere socialistične države. Glavna značilnost nomenklature sistema je: »Da se praktično vsakega vodjo na katerikoli ravni izbere v soglasju z ustreznim partijskim organom« (Maletin 1998). V ZSSR je bila nomenklatura zelo zaprta skupina ljudi, ki je imela v svojih rokah skoncentrirano vso politično oblast. Prav zaprtost in neprožnost sistema rekrutiranja je bil eden izmed glavnih razlogov padca Sovjetske zveze.

Za sodoben čas in moderno zahodno družbo pri rekrutiranju političnih elit velja, da se politična elita od ostalih elit razlikuje po svoji odprtosti. Če je za specialne elite (npr. vojaške, kulturne, poslovne itd.) značilno, da novinec brez specialne izobrazbe in izkušenj ne more vstopiti v krog te elite, potem za politično elito to ne velja. »Krog politične elite polnijo ljudje različnega izobrazbenega, profesionalnega in premoženjskega statusa. V času kriz v ta krog lahko vstopijo celo posamezniki iz marginalnih slojev« (Gaman-Golutvina 2005, 12). Za primer Gaman-Golutvina navede primer bivšega ameriškega predsednika Ronalda Reagana, ki mu niti zrela leta niti popolnoma drug poklic nista onemogočila vrtoglavega uspeha v političnem svetu.

Vrata v svet politične elite so torej v sodobnem svetu dokaj široko odprta. V teoretičnem smislu in tudi v praksi velja princip enakih možnosti za vse, kar naj bi splošne volitve tudi omogočale. Kot smo omenili že zgoraj je torej za sodobno družbo značilen podjetniški sistem rekrutiranja. Danes so za vstop v svet politične elite zagotovo bolj kot kadarkoli prej pomembne posameznikove sposobnosti in talenti, individualni dosežki ter kvalitete. Če so bili v preteklosti pomembni geni (preko katerih naj bi se prenašala sposobnost vladanja), potem v današnjih zahodnih demokracijah temu vsekakor ni tako. Dednostni princip je »odstopil mesto meritokratskemu principu, na osnovi katerega naj bi strateško najpomembnejše pozicije zasedali najsposobnejši posamezniki neodvisno od njihovega socialnega izvora« (Tomšič 1999, 17). Če smo popolnoma natančni, tudi danes ni čisto tako, saj »veze in poznanstva« še vedno igrajo pomembno vlogo. Prav tako je še vedno pomemben socialni status, saj bodo otroci, katerih starši spadajo v višje sloje družbe, v te kroge vstopili lažje in hitreje, kot otroci iz nepriviligiranih družin, četudi bodo le-ti sposobnejši. Toda za razliko od preteklosti, imajo danes ti posamezniki vsaj možnost, da se v te kroge tudi prebijejo.

2.4.1 KANALI REKRUTACIJE

To so institucionalne poti, preko katerih se posamezniki povzpnejo na vrh politične piramide. Med osnovne institucionalne kanale različni raziskovalci štejejo državni aparat, organe mestne samouprave, vojsko, politične stranke, verske organizacije ter izobraževalne sisteme. Preko vseh teh organizacij ima posameznik možnost, da se s svojim delom, znanjem in sposobnostmi povzpne med tiste, ki v odločevalskem procesu igrajo najpomembnejšo vlogo. Preko katerega kanala se posamezniku najlažje uspe prebiti na vrh, pa je odvisno od zgodovinske tradicije političnega razvoja, značilnosti političnega sistema, specifičnosti političnega režima in tako naprej. Tako so raziskave Putnama (v Gaman-Golutvina 2006, 14) pokazale, da so politične stranke odskočna deska za vstop v višje politične sfere pri parlamentarnih sistemih v večini zahodnih držav in v državah tretjega sveta. Državni aparat igra glavno vlogo v državah v razvoju, prav tako pa je le-ta igral glavno vlogo v razvitih državah kot so Nemčija, Japonska, Švedska. V mestni samoupravi je delala večina poslancev iz Nemčije, Francije, Italije in Avstrije. V Rusiji je državni aparat nesporni zmagovalec, saj je to praktično edini kanal, preko katerega je mogoč vstop v politično in kasneje tudi vladajočo elito. V Latinski Ameriki je zelo pomemben kanal rekrutiranja v politično elito vojska, v Izraelu pa je zibelka, kjer se razvijajo bodoči najvišji predstavniki oblasti, specialna služba.

Zelo pomembno za današnjo družbo je, da je ta krogotok odprt, saj, kot pravi Etziony-Haleveyeva (1993, 20), z odprtostjo elit družba dosega stanje ravnovesja. Talentirani naj bi v elito vstopili, netalementirani pa naj bi jo zapustili oz. naj bi vanjo niti ne vstopili. Z zapiranjem tega krogotoka se stanje ravnovesja poruši, družba pa se znajde na prepihu ter pred vrati nove revolucije, državnega udara ali nasilnih socialnih prevratov. Toda ti prevrati ne pomenijo eliminacijo elit. To le pomeni, da bo staro elito zamenjala nova in bolj učinkovita.

Mosca (v Parry 2005, 35) govori o dveh principih oz. tendencah rekrutiranja elit. Prvi je avtokratični, kamor posameznika na pomembnejši položaj nastavi nekdo, ki je na lestvici višje od njega, ter mu s tem zagotovi tudi avtoriteto. Drug princip je liberalni, kjer je posamezniku avtoriteta in vladanje dodeljeno s strani tistih, ki se jim vlada. Običajno le-to posameznik pridobi preko volitev. Današnje družbe so običajno mešanica med avtokratskim in liberalnim principom. Če pogledamo Slovenijo, je predsednik vlade običajno predsednik zmagovite stranke (torej je, sicer neposredno, izvoljen s strani ljudstva), ministre posameznih resorjev pa le-ta nastavlja po avtokratskem principu. Glede rekrutiranja novih članov lahko družba, kot pravi Mosca (v Parry 2005, 35) kaže bodisi aristokratske bodisi demokratske

tendence. Če se obnavlja oz. če svoj krog dopolnjuje predvsem s potomci iz obstajajoče elite, potem kaže aristokratske tendence. Če pa obstoječa elita svoje naslednike črpa iz nižjega sloja elite, potem je njen način demokratski. Čisti sistemi v današnji družbi ne obstajajo, saj se elita polni oz. obnavlja preko obeh načinov. Včasih prevladuje en princip, včasih drugi. Mosca prav tako opozarja, da lahko pride do zapletov, če en princip močno prevlada nad drugim. Tako lahko izrazito aristokratski princip privede do tega, da elita popolnoma izgubi stik z družbo in njenimi potrebami, kar vsekakor ne prinese pozitivnih rezultatov. Elita se od družbe oddalji, ne sliši je več, ne razume in vsekakor pride do negativnega feedbacka s strani družbe. Prav tako pa ekstrem na drugi strani običajno privede do revolucije, saj se zaradi nenehnega kroženja elita ne more stabilizirati in konsolidirati.

V nekaterih državah imajo pri rekrutiranju v politično elito zelo pomembno vlogo tudi izobraževalne institucije. Celotako veliko vlogo, da bi lahko govorili o tem, da sta izobraževanje in politično rekrutiranje povezana že v samem temelju. Tako v Veliki Britaniji koledža Oxford in Cambridge ter »public schools« predstavljajo valilnico bodoče politične elite. V Franciji pa izobraževanje predstavlja sploh glavni kanal za prodor v višje politične sfere. Po besedah francoske sociologinje D. Pinto (v Gaman-Golutvina 2005, 14) je francoska država »praktično monopolizirana s strani svoje lastne državniške elite«. Nekatero srednje šole v Franciji (državni licej Henrika IV., Ludvika Velikega, itd.) predstavljajo le predpripravo za vstop v obe »veliki šoli« (Politehnična šola, Državna administrativna šola - ENA), ki sta pomembni stopnici na poti v politično elito. Kot piše Gaman-Golutvina (2005, 15), le hiter pregled vsakoletnega almanaha, v katerem so navedeni diplomanti teh dveh šol potrjuje, da »diplomanti teh institucij zasedajo najpomembnejša mesta v družbi«. Glede na uspešnost pri študiju pa se diplomanti po končanem šolanju in nekajletnem urjenju v državniški službi načeloma razdelijo na tiste, ki neposredno odločajo, in tiste, ki imajo na odločanje le velik vpliv.

Če smo si ogledali, kako poteka samo rekrutiranje elit, pa si sedaj lahko nekoliko podrobneje ogledamo še pretočnost same elite. Če je rekrutiranje povezano predvsem z vertikalno osjo, potem lahko o pretočnosti govorimo, ko imamo v mislih premikanje elite na horizontalni osi. Kot ugotavlja Gaman-Golutvina (2005, 15), »stopnja pretočnosti kanalov (tako kot stopnja rotacije političnih elit na splošno) postane bolj intenzivna v času kriz in pojenja v 'mirnih časih'. Pod horizontalno pretočnostjo imamo v mislih pretok posameznikov iz ne-političnih krogov (npr. gospodarstva, kulturnih krogov itd.) v politično-odločevalsko sfero. Kot ugotavlja Gaman-Golutvina, je ta kanal lahko bodisi zaprt bodisi odprt oz. prihaja lahko do

visoke stopnje pretočnosti ali pa je ta pretočnost razmeroma nizka. Po raziskavah Putnama (v Gaman-Golutvina 2005, 16) je tako na primer za ZDA značilna visoka stopnja pretočnosti teh kanalov, saj na visoke državniške položaje ob novih volitvah pride mnogo ljudi iz gospodarskih krogov, ki nato ob ponovnih volitvah in v primeru, da njihova stranka izgubi, visoka mesta v Washingtonu tudi zapustijo. Na položaje se ponovno vrnejo, ko njihova stranka zopet pride na oblast. Položaj pa je ravni obraten v Franciji, kjer je horizontalna pretočnost kanalov zvedena na minimum. Tam prihaja do pretočnosti v eno smer: ko visoki funkcionarji zaključijo s svojo politično kariero se pogosto namestijo na vodilne položaje v gospodarstvu, prehod nazaj v politične sfere pa je zanje praktično zaprt.

3 STRUKTURA OBLASTI V RUSKI FEDERACIJI

Glede vprašanja o tem ali je Rusija predsedniška ali polpredsedniška republika so mnenja politologov deljena. Vsekakor je ne moremo šteti med parlamentarne republike, ker ima predsednik kot vrhovni poglavar države preširok krog pooblastil, da bi jo uvršali med le-te. Po mnenju mnogih se nahaja nekje vmes – med predsedniškim in pol-predsedniškim oz. mešanim sistemom. Nemški politolog Schneider (v Isaev in Baranov 2008, 150) meni, da se nagiba k predsedniškemu sistemu. Po njegovem mnenju je edina značilnost, zaradi katere je ne moremo uvrščati med čiste predsedniške sisteme, dejstvo, da lahko državna дума doseže razpustitev vlade, s katero ni zadovoljna, seveda z določenimi omejitvami. Duma to lahko stori v primeru, če dvakrat v teku treh mesecev izreče nezaupnico vladi. Ta proces pa se lahko zgodi zgolj v prvem letu po volitvah ali pol leta pred predsedniškimi volitvami, saj je to edini čas, ko predsednik nima pravice, da razpusti državno duma. Podobnega mnenja je tudi politolog Zaznev (v Isaev in Baranov 2008, 152), ki Rusijo uvršča med predsedniško-parlamentarne sisteme zaradi dejstva, ker ima vlada dvojno odgovornost: pred predsednikom in pred spodnjim domom parlamenta. Granovskiy (v Isaev in Baranov 2008, 152) svojo izbiro za mešani sistem podpira z dejstvom, da ima s strani ljudstva izvoljen predsednik pooblastila, ki mu omogočajo, da neodvisno deluje od vlade, skupaj s predsednikom pa deluje vlada, ki je odgovorna tudi parlamentu.

3.1 VLOGA IN PRISTOJNOSTI PREDSEDNIKA REPUBLIKE

Iz ustave RF, ki je bila sprejeta leta 1993, izhaja širok krog pooblastil, ki pripadajo predsedniku. Predsednik RF ne spada v nobeno izmed vej oblasti, temveč se dvigne nad vse in koordinira njihova dejanja. Isaev in Baranov (2008, 54, 152-153) izločita osnovne funkcije,

ki mu pripadajo. Tako je predsednik RF vodja države, je garant ustave, pravic in svobode človeka in državljana, sprejema ukrepe za ohranitev suverenosti in državne celovitosti, zagotavlja medsebojno delovanje in funkcioniranje organov državne oblasti, predstavlja RF znotraj države in na mednarodnem parketu. Četudi v ustavi ni izrecno navedeno, da je predsednik tudi vodja izvršne veje oblasti, pa dejanska pooblastila, ki jih ima, kažejo tudi na to funkcijo, saj kot predsednik določa osnovne usmeritve v zunanji in notranji politiki ter s soglasjem spodnjega doma parlamenta imenuje predsednika vlade in vladno sestavo ter odloča o razrešitvi posameznih ministrov in razpustitvi vlade. Prav tako ima pravico, da predseduje na sejah vlade, predseduje vrsti organov, ki spadajo pod izvršno oblast, razveljavi odloke, uredbe in sklepe federalne vlade. Predsednik RF je prav tako aktivni zakonodajalec, saj po pooblastilih, ki mu jih omogoča ustava, v duno vnaša zakonske iniciative ter podpisuje in objavlja federalne zakone ter izdaja ukaze, ki imajo težo zakonov. Predsednik republike je glavni diplomat, saj na položaje imenuje diplomatske predstavnike ter sprejema konzule in ambasadorje tujih držav ter podpisuje mednarodne dogovore. Poleg vsega je tudi vrhovni vojaški poveljnik, saj zagotavlja in utrjuje osnovno vojaško doktrino ter imenuje najvišje poglavarje varnostnih sil, ter v primeru, da je to potrebno, razglasi izredne razmere.

3.2 VLOGA IN PRISTOJNOSTI VLADE

Vlada RF je kolegijski organ, ki ga formalno sestavljajo predsednik vlade in njegov namestnik, federalni ministri ter vodje posameznih federalnih služb ter agencij. Kot smo omenili že zgoraj, pa delovanje vlade nadzoruje in usmerja tudi predsednik republike. V 114. členu 6. poglavja ustave RF so navedena pooblastila vlade, izmed katerih lahko izločimo naslednje:

- preučitev in predstavitev federalnega proračuna državnim dumi in zagotovilo, da se bo le-ta tudi izpolnil; predstavitev poročila državnim dumi o porabi denarja iz federalnega proračuna,
- zagotovitev enotne finančne, kreditne in denarne politike v RF,
- zagotovitev enotne državne politike v kulturnih, znanstvenih, izobraževalnih, zdravstvenih, socialnih in ekoloških sferah,
- nadzorovanje in upravljanje s federalno lastnino,

- sprejemanje ukrepov v zvezi z zagotavljanjem državne obrambe, državne varnosti, realizacija zunanje politike RF,
- sprejemanje ukrepov za zagotovitev pravic in svoboščin državljanov za ohranitev lastnine in javnega reda, boj s kriminalom,
- druga pooblastila, ki jih navaja ustava RF, federalni zakoni ali ukazi predsednika republike.

V Rusiji je federalna vlada politično odgovorna federalni skupščini RF, predvsem glede vprašanj, ki se nanašajo na državni proračun in proračunsko politiko. Prav tako je njena naloga, da kot višji državni organ izvaja izvršilno oblast in mora izvajati in implementirati zakone, ki so bili sprejeti na federalni ravni. Kot subjekt zakonodajnih iniciativ vlada RF zagotavlja pripravo in vnos zakonskih projektov v državno dumo, prav tako pa se lahko formalno odziva na zakone in zakonske iniciative, ki so v pregledu v državni dumi. Predsednik vlade ali njegov namestnik v pisni ali ustni obliki odgovarja na poslanska vprašanja poslancev obeh domov federalne skupščine (Isaev, Baranov 2008, 152-153).

Oglejmo si še, kaj se zgodi, če spodnji dom ruskega parlamenta izglasuje (z večino glasov vseh poslancev) nezaupnico vladi. V tem primeru ima odločilno vlogo predsednik države. Kot je zapisano v 3. odstavku 117. člena se lahko predsednik z odločitvijo dume bodisi strinja in razpusti vlado, bodisi se z odločitvijo ne strinja. Če дума v roku treh mesecev po izglasovani nezaupnici ponovno izrazi nezaupanje vladi, lahko predsednik bodisi odstavi vlado bodisi razpusti dumo in razpiše predčasne volitve.

3.3 VLOGA FEDERALNE SKUPŠČINE

Federalna skupščina predstavlja zakonodajno vejo oblasti. Rusija ima dvodomni parlament, višji dom – Svet federacij (ki je sestavljen iz dveh predstavnikov izvršilne in predstavniške veje oblasti vsakega polnopravnega subjekta RF) ter nižjega – državno dumo. Slednjo sestavlja 450 poslancev, ki so izvoljeni na osnovi proporcionalnega sistema.

Pristojnosti Sveta federacij ureja peto poglavje 102. člena ustave RF. Med najpomembnejšimi lahko izpostavimo sledeče:

- potrjevanje spremembe meja med subjekti RF,
- potrjevanje izrednega in vojaškega stanja, ki ga izda predsednik republike,

- rešitev vprašanja glede uporabe oboroženih sil RF v tujini,
- določanje predsedniških volitev in vprašanje njegove razrešitve,
- imenovanje sodnikov ustavnega, višjega in višjega arbitrarnega sodišča,
- imenovanje in razrešitev generalnega tožilca in namestnika predsednika računskega sodišča.

Naslednji člen 103 pa ureja pristojnosti, ki spadajo pod okrilje državne dume. In sicer:

- daje soglasje predsedniku republike za imenovanje predsednika vlade,
- podeljuje zaupnico vladi,
- imenovanje predsednika računskega sodišča,
- imenovanje in razrešitev predsednika Centralne banke ter varuha človekovih pravic.

Poleg funkcij in pristojnosti, ki zajemajo vsak dom posebej, so v ustavi RF navedene tudi skupne funkcije, ki spadajo pod spisek nalog obeh domov skupaj. Te skupne pristojnosti, ki so navedene v 106. členu ustave, so:

- sprejemanje federalnih zakonov,
- sprejemanje federalnega proračuna,
- določitev davkov in taks,
- finančna regulacija,
- ratifikacija mednarodnih pogodb,
- vprašanje vojne in miru,
- vprašanje statusa in zaščite državnih meja.

Če torej sklenemo to poglavje o razmerjih moči med posameznimi vejami oblasti, bi lahko dejali, da ima predsednik republike v RF zelo močno vlogo. Kot pišeta Isaev in Baranov (2008, 54), obstaja bistvena razlika statusa predsednika republike v njegovi dominantni poziciji v primerjavi z drugimi vejami oblasti. Nikonov (v Isaev, Baranov 2008, 54) pravi, da ima predsednik tako izvršne pravice, saj oblikuje vlado in jo praktično vodi, kot tudi

zakonodajne pravice, saj izdaja ukaze, ki imajo težo federalnih zakonov. Prav tako pa mu pripada tudi sodna pravica, saj lahko v primeru sporov med centralno in regionalno oblastjo nastopa kot arbiter. Kot majhna protiutež mu nasproti stoji državna дума, ki daje soglasje na imenovanje predsednika vlade, prav tako pa lahko vladi izglasuje nezaupnico. Toda tudi v tem primeru ima predsednik pravico (če v roku treh mesecev дума ponovno izglasuje nezaupnico), da razpusti parlament in razpiše predčasne volitve.

4 ELITE V RUSIJI

4.1 RUSKE POLITIČNE ELITE V OBDOBJU PARTIJSKEGA ENOVLADJA

V sovjetskem obdobju so politično elito oblikovali predvsem in zgoj višji partijski funkcionarji (višje vodstvo – člani politbiroja in sekretarji Centralnega komiteja Sovjetske zveze), ki na svoje mesto niso prišli prek volitev, temveč so bili nastavljeni iz centralnih partijskih organov. Znotraj Sovjetske zveze je bil v tem času vzpostavljen strog hierarhični model – nomenklatura, znotraj katerega je bilo vse že vnaprej določeno in dogovorjeno. Nomenklatura je »spisek položajev in delovnih mest, ki jih je potrjevala vrhovna oblast...zajemala je vse kolikor toliko pomembne položaje v državi, vodilne na vseh ravneh in v vseh segmentih družbe« (Krištanovskaja 2004, 71). Sovjetska družba je bila v celoti politizirana, saj so iz centra imenovali ali pod krinko volitev - volili - vse vodilne z vseh družbenih področij – od gospodarstva in znanstvenih institucij vse do kulture, umetnosti in družbenih organizacij. Vsi ukazi so prihajali iz vrha – iz edinega centra politbiroja.

Četudi so bili predstavniki višjih državnih in partijskih organov izvoljeni (npr. člani centralnega komiteja KP, člani Vrhovnega sveta ZSSR, Sveta narodnih poslancev), pa je bila to le maska, saj so bili »izvoljenci« znani že vnaprej. Ko piše Krištanovskaja (2004, 102), je bil v »sovjetskem času nadzor vrhovne oblasti nad volitvami priveden do popolnosti – odstopanja od pričakovanih rezultatov so bila lahko le 0,1 odstotna, zmaga edinega kandidata brez konkurence pa je bila že vnaprej določena«. Tako so bile volitve članov partijskih komitejev in poslancev v svetih na različnih ravneh zgoj zaključna legitimacija vnaprej določenih odločitev. Realno so se odločitve glede kadrov dogajale že veliko pred realnimi volitvami, tisti krog ljudi, ki je o kandidatih odločal, pa je bil veliko ožji kot sestava volilne komisije. Kot piše Krištanovskaja (2004, 106), je:

proces potrditve na nomenklaturni položaj potekal v treh etapah: najprej je ustrezen organ (na primer Sovmin⁵) CK KPSZ za preučitev *predlagal* 3 ali 4 kandidate, nato je oddelek CK, ki je bil odgovoren za dane zadeve *podprl* eno izmed kandidatur. Nato je politbiro CK KPSZ *potrdil* kandidaturo, ustrezen organ pa je zatem bodisi *imenoval* (v primeru Sovmina) ali *izvolil* (v primeru Vrhovnega sveta) predlagano osebo in o tem izdal odlok.

Torej je bilo v sovjetskem času oblikovanje politične elite načrtovano do popolnosti. Nomenklatura je bila zgrajena po strogem hierarhičnem principu. Znotraj elite je vladala visoka stopnja integracije, ki je temeljila na skupni ideologiji in osebni predanosti vodstvu. Prav tako je bilo za elito v sovjetskem času značilna nizka stopnja med-elitne konfliktnosti. Ti strogi principi in trdno zakoreninjena hierarhija se v več kot 70-ih letih niso bistveno spreminjali. Od začetka 20-ih let do dobe Gorbačova je to ostalo praktično nespremenjeno. Vsi so poznali pravila igre in se po njih tudi ravnali. Samovolja se je kaznovala, filtri in sita pa so ščitila politični vrh in onemogočala, da bi na vodilne položaje prišli ljudje ali posamezniki, ki bi preveč mislili s svojo glavo. Takšen tog sistem je upočasnjeval rotacijo elit, le-ta se je starala in seveda je to privedlo do krize in potrebe po spremembi sistema. Zgodilo se je to, o čemer pišeta Isaev in Barnov (2008, 92) »če bo tempo menjave elit zelo počasen in nizek, se pravi da na vodilne funkcije v državnem aparatu ne bodo prihajali novi, bolj aktivni, sposobni in drzni ljudje, potem takšno družbo čaka splošen padec družbenega razvoja, ki bo pripeljal vse do zastoja in razpada.« In prav to se je zgodilo. Sovjetska zveza je propadla in razpadla. Še pred tem se je zgodila perestrojka, ki pa je bila le začetek konca. V rezultatu je stari družbeni sistem propadel, vzpostavil se je nov politično-ekonomski sistem na novo so se oblikovale tudi politične elite.

V sovjetskem času torej volitve niso bile eden izmed načinov, preko katerih bi se lahko posameznik povzpел med politično elito. Delovali so popolnoma drugi zakoni. Vstop v elito je bil mogoč preko elitnega usposabljanja, vidne družbene dejavnosti, ki je v primeru uspeha mlade nadobudneže prinesla na najnižje stopnice hierarhične lestvice, po kateri so se nato povzpeli proti vrhu. Šele Gorbačov in njegove reforme so prinesle spremembe v formiranju in nastanku novih političnih elit. Da se obdobje sovjetske nomenklature bliža koncu, so potrjevali mnogi kazalci: od prvih volitev za narodne poslance v Sjezd narodnih poslancev ZSSR⁶, do tega, da je KP Vrhovnemu svetu ZSSR predala dokončno odločitev o oblikovanju

⁵ Совмин – совет министров – Svet ministrov

⁶ Съезд народных депутатов СССР – višji organ državne oblasti ZSSR od 1989 – 1991, ki je bil zadolžen za sprejemanje ustave ZSSR in njene spremembe, odločal o osnovnih notranje- in zunanje-političnih smernicah, volil vrhovni Svet ZSSR in njegovega predsednika ter potrjeval predsednika kabineta ministrov ZSSR,

ministrskega kabineta in si s tem oslabila svoj položaj. Volitve so prav tako predstavljale grožnjo, da partijski vodje morebiti ne bi bili izvoljeni v višje organe državne oblasti in da bi posledično ne imeli možnosti nadzorovati delovanja teh organov od znotraj. In prav z Gorbačovom in perestrojko so začeli reforme, ki jih je nadaljeval Jelcin in za tem dokončal Putin.

4.2 RUSKA ELITA V ČASU TRANSFORMACIJ V 90-IH LETIH

Med pomembne aspekte družbeno-političnih transformacij lahko štejemo nov način oblikovanja političnih elit. Če je bilo za obdobje partijskega enovladja značilen cehovski/nomenklturni sistem oblikovanja elit, potem se je z reformami v 90-ih ta sistem začel premikati proti podjetniškemu, ki je prinesel marsikatero spremembo na tem področju. Spremembe v tem smislu, da je na oblikovanje ruskega političnega razreda in same politične elite v večji meri vplival ogromen kapital. Gaman-Golutvina sistem, ki se je oblikoval v 90-ih letih, imenuje »oligarhični kapitalizem«. Za razliko od birokratskega tipa, kjer sta funkciji ekonomske in politične oblasti ločeni, pa oligarhični (fevdalni) te razlike ne pozna, saj se obe veji zlijeta v eno. In res, v Rusiji se je v postsovjetskem obdobju odvijala prava revolucija elit, saj se je v tem času bil pravi boj med oligarhijo in nomenklaturo (birokracijo). In pravzaprav je ta boj prevzel osrednje mesto v postsovjetski politiki. Od 1991 pa do 1996 je bila premoč na nomenklturni strani, o čemer priča visoki skupni seštevek predstavnikov bivše sovjetske partijske nomenklature v strukturah federalne in predvsem regionalne oblasti ter priznanje regionalnih in področnih liderjev, da ima država, ki jo je predstavljal B. Jelcin, prioriteto pred njimi (Gaman-Golutvina 2006, 320). S predsedniškimi volitvami leta 1996 leta pa se je tehničnica nagnila na stran oligarhov. S temi volitvami se ni izbiral le najvišji predstavnik RF, temveč se je v ozadju pletel tudi odgovor na vprašanje o nadaljnjem političnem in ekonomskem razvoju države: kdo ima politično prioriteto – država ali klansko-korporativne strukture? (Gaman-Golutvina 2006, 320).Toda k temu vprašanju se bomo vrnili nekoliko kasneje

»Nova« postsovjetska elita se je rodila v nedrih starega, sovjetskega sistema. Kot smo dejali, je v tem času nomenklturni sistem zamenjal demokratični sistem, katerega glavne značilnosti so volitve. In prav volitve v Sjezd narodnih poslancev ZSSR leta 1989 so bile prelomni trenutek v procesu transformacije ruske elite. »Prvič v 70-ih letih sovjetske zgodovine je bil

vrhovnega sodišča ZSSR, generalnega tožilca ZSSR, predsednika višjega arbitrnega sodišča ZSSR ter volil predstavnike za komite za ustavni nadzor ZSSR (ru.wikipedia.org)

dostop do vladajočih resursov dostopen ne le ljudem, ki so bili lojalni do oblasti, temveč nasprotno, ljudem ki so se z njo celo neposredno borili« (Krištanovskaja 2004, 113). Med te zadnje lahko štejemo disidente in nove reformatorje, intelektualce, ki številčno sicer niso bili močni, pač pa je bila njihova vloga v nadaljnjem političnem razvoju Rusije velika. Če je bil Vrhovni svet, sestavljen iz narodnih poslancev, v 70-ih letih le marionetni organ, ki se je podrejal volji komunistične partije, potem se je leta 1989 zgodil preobrat, saj se je center družbenega dogajanja in sprejemanja pomembnih državnih odločitev začel prenašati iz komunistične partije na Vrhovni svet ZSSR. Slednji ni več imel zgolj dekorativne funkcije. Formirati se je začela nova elita, svobodne volitve so na plano pritegnile nove voditelje, ki na vrh niso prišli po zavutih kariernih labirintih, temveč zahvaljujoč svojim sposobnostim in značilnostim političnih voditeljev.

Po mnenju nemškega znanstvenika Schneiderja (v Isaev, Baranov 2008, 93) se je oblikovanje nove ruske postsovjetske elite odvijalo v 4 etapah, in sicer kot oblikovanje različnih skupin in klanov na federalni ravni. Prva etapa je po njegovem mnenju izvolitev B. Jelcina za predsednika Vrhovnega sveta RSFSR, leta 1990, ko je prevzel funkcijo vodje države. Drugi korak je bil, ko je junija 1991 B. Jelcin postal še predsednik Ruske federacije. Okoli sebe si je zgradil lastno administracijo, ki je štela približno 1,5 milijona ljudi, kar je približno toliko, kot je štel aparat bivše CK KPSS. Tretji korak oz. etapa oblikovanja nove elite so bile volitve poslancev v državno dumo in svet federacij decembra 1993. K četrti etapi pa Schneider prišteva parlamentarne volitve leta 1995 in predsedniške volitve 1996. Nemški politolog torej proces oblikovanja nove ruske elite povezuje oz. jo vidi v luči volilnih procesov, ki so še kako pomembno vplivale na postsovjetsko Rusijo. Poleg vseh teh procesov, pa je bil eden izmed odločujočih dejavnikov pri formiranju elit tudi prepoved KPSS leta 1991, ki je povzročila odmiranje tradicionalnih institucij sovjetske oblasti, likvidacijo institucije nomenklature ter predajo pooblastil zveznih oblastnih organov novo-nastalim ruskim organom (Isaev, Baranov 2008, 94). S temi koraki se je začel čas nove politične elite, ki je še v marsičem sovpadala s partijsko, vsekakor pa ni bila več identična.

Pa si nekoliko podrobneje oglejmo značilnosti Jelcinove elite ter kasneje značilnosti elite Vladimirja Putina.

4.3 POLITIČNA ELITA POD PREDSEDOVANJEM BORISA JELCINA

Gorbačovove reforme so vladajoči sloj razdelile na dva tabora, na komuniste-tradicionaliste in komuniste-demokrate. In prav slednji so sestavili ogrodje Jelcinske elite. Jelcin je bil, kljub temu da sta z Gorbačovom tekmovala za oblast in nista bila v najboljših odnosih, le prejemnik in nadaljevalec njegovega dela. Z razpadom ZSSR in prepovedjo KP, ki je sledila avgustovskemu državnemu udaru⁷, se je v ruski družbi ustvaril vakuum vrhovne oblasti. Stare institucije so propadle, nove pa še niso bile zgrajene. Pred to nalogo se je znašel Jelcin, ki je moral po najhitrejši poti pristopiti k izgradnji nove države, predvsem formiranju novih institucij vrhovne oblasti in seveda njihove sestave. Ruski predsednik, ki se je iz regionalnega vodje preobrazil v »vsenacionalnega« vodjo, se je znašel pred praznino, saj ni imel institucij, na katere bi se lahko oprl. »Imel ni niti aparata niti organiziranih skupin v regijah, ki bi ga podpirale. Prišlo je do nujnosti izgradnje novih struktur oblasti, ki so zahtevala takojšnje ukrepe« (Krištanovskaja 2004, 228).

4.3.1 VLADNA ELITA

Eden izmed prvih ukrepov je bila izgradnja vladne administracije. Jelcin je k sodelovanju pri gradnji nove države povabil vrsto mladih, entuziastičnih ekonomistov, da bi začeli z ekonomskimi reformami, o katerih je tako dolgo govorila nova oblast. Egor Gajdar, Anatolij Čubajs, Aleksandr Šohin, Pjotr Aven, Sergej Glazjev idr. so bili mladi ekonomisti, z doktorskimi nazivi in skoraj nihče izmed njih predhodno ni delal v partijskem aparatu. In prav ta podatek je vreden poudarka. Prvič v zgodovini so bili na najpomembnejše položaje v državi, na vladne položaje imenovani novi ljudje in ne ljudje, ki bi bili kakorkoli povezani s starim partijsko-nomenklaturnim sistemom (Jarošinskaja 2007b). Na čelo vlade je stopil Egor Gajdar, z velikimi plani o izboljšanju ekonomske situacije države, a do slednjega kljub vsem obljubam ni prišlo. Še več, situacija se je poslabšala, prišlo je do hiperinflacije, skupaj z njo pa je prišlo tudi do zaostitve znotraj same vlade – boja med novinci, mlado-reformatorji in starimi »aparatchiki«, bivšimi nomenklaturnimi funkcionarji, ki brez boja niso želeli oddati moči, vpliva in denarja. Prav v vladi se je najdlje in najbolj trdovratno zadrževal

⁷ Avgustovski državni udar leta 1991 je povezan s poskusom, da bi Gorbačova nasilno odstranili s položaja predsednika ZSSR. Nosilci tega poskusa so bili konservativno nastrojeni člani CK KPSS in vlade ZSSR, ki niso bili zadovoljni z reformami Gorbačova in načinom njegovega dela. V ta namen so ustanovili DKIR (ГКЧП) – državni komite za izredne razmere, ki je razglasil izredne razmere v teku sledečih 6 mesecev, pripeljal so vojsko v Moskvo, uvedli naj bi strogo cenzuro v medijih ter ukinili vrste ustavnih pravic in svobod državljanov. Vodstvo RSFSR (predsednik Jelcin in Vrhovni sovjet RSFSR) in nekaterih drugih republik so državni udar kvalificirali kot državni preobrat (<http://ru.wikipedia.org/>).

konzervativni del stare partijske elite, ki se je želela prilagoditi oz. skriti pod barve nove demokratične elite (Jarošinskaja 2007b). Ta metamorfoza se je uspešno končala za Viktorja Černomirdina, bivšega ministra plinske industrije ZSSR, ki je konec leta 1992 nasledil Egorja Gajdarja na položaju vodje ministrskega kabineta. Skupaj z njim so se na pomembnejše položaje prebili tudi »stari borci« z druge ravni bivše partijske nomenklature. Tako je vlada, ki se je oblikovala leta 1994, kaj malo podobna tisti, ki se je formirala leta 1991. Iz vseh mlado-reformistov je vpliv imel le še vice-premier Anatolij Čubais zato, da bi dokončal začetno privatizacijo. Mnenja analitikov so si podobna – po odhodu mlado-reformatorjev se je v vladi pod vodstvom Viktorja Černomirdina (ki je na položaju ostal do konca leta 1998) močno okrepil položaj bivših partijskih funkcionarjev, ki so se spremenili v »demokratične« (Jarošinskaja 2007b). Njihov vpliv je bil zelo močan, kljub temu da niso zasedali vodilnih položajev v vladi, temveč so se nahajali stopničko nižje. Tako se je okrog vodje kabineta ministrskega predsednika Vladimirja Kvasova oblikovala močna skupina pritiska, ki je nadzirala praktično vse odločitve ministrskega kabineta. Ta »sivi kardinal«, kot so ga imenovali mediji, je v svojih rokah držal »tisoč medsebojno povezanih nitk, ki so od zunaj pritekale k vodji vlade« (Jarošinskaja 2007b). Po predsedniških volitvah 1996 pa je v vladi vajeti v svoje roke prevzela oligarhija, ki si je praktično podredila vso politično in ekonomsko življenje v državi. Ker gre za tako enkratni in specifičen pojav, mu bomo v nadaljevanju posvetili posebno poglavje. Toda oglejmo si najprej, kako se je v času Jelcina formirala poslanska elita.

4.3.2 POSLANSKA ELITA IN VOLITVE

Ko je oktobra 1993 padla stara sovjetska oblast, je bil po hitrem postopku oblikovan nov center moči, nov organ zakonodajne oblasti – državna дума. Jelcin je s svojimi sodelavci želel zgraditi neodvisno strukturo oblasti, ki bi se legitimirala na volitvah in bi bila neodvisna od predsedniške oblasti, toda hkrati je pričakoval, da ga bo narod pri njegovih demokratičnih tendencah, ki so jih zastopali v njegovi stranki »Vybor Rossii«, podprl. Toda rezultati prvih volitev so bili več kot presenetljivi in nepričakovani. Zmaga, ki se je na široko reklamirala sredi ljudstva, se ni zgodila. Glavni zmagovalec v novi dumi je bil ultra-nacionalist V. Žirinovski, »Vybor Rossii« Jelcina je zasedel drugo mesto, tretja največja stranka, ki se ji je uspelo prebiti v dumo pa so bili komunisti, kar je bilo tudi svojevrstno presenečenje (Jarošinskaja 2007c). Prvi sklic dume je bil raznovrsten, saj so prve svobodne volitve v RF omogočile, da so na politično prizorišče stopili tudi novi ljudje. Hkrati z novimi pa se je v dumi zbral tudi ves politični šopek takratne višje politične elite. 6 frakcij in 3 poslanske

skupine, ki so se oblikovale znotraj parlamenta, so vodili znani obrazi, ki so skorajda vsi v preteklosti zasedali druga ali tretja mesta v partijski eliti. Če ne gremo v podrobnosti, sta se znotraj Dume oblikovali dve krili – demokrati, ki so predstavljali manjšino, in vsi ostali, ki so se po sili razmer združevali (Jarošinskaja 2007c).

Toda skupno število poslancev, ki so bili del politične elite že v sovjetskem obdobju je z leti padalo. Eden izmed glavnih razlogov za padec »je bila odločitev predstavnikov bivše nomenklature, da na volitvah ne bodo niti kandidirali, saj se je njihovo bojno polje nahajalo stran od parlamentarne palače. Večina njih si je želela dostop k izvršilni veji oblasti, ki je imela v rokah vse realne vzvode moči« (Krištanovskaja 2004, 146).

Če je v Vrhovnem svetu RSFSR 1991 poslanska elita izhajala predvsem iz inteligence (53,5%) in zadružnih voditeljev (13%), je v prehodnem obdobju vodenja Jelcina (1991-1993) njihov delež upadal, prav tako kot delež delavcev, kmetov, zaposlenih v ministrstvih in organizacijah. Povečal pa se je delež poslancev, ki so izhajali iz regionalnih uprav, silovikov⁸ in posebnih enot, še posebej se je dvignil delež poslovnih (Krištanovskaja 2004, 149). Kje iskati razloge za takšno dinamiko? Prvi razlog gre iskati v tem, da je nova ruska elita postala bolj specializirana. Veliko bivših partijskih funkcionarjev, zaposlenih v ministrstvih in različnih organizacijah niso imeli želje po poslanski karieri, temveč so se želeli povzpeti po karierni lestvici vladne oblasti. Sistem se je razvijal in postopoma sta poslanska in vladna kariera postali dva različna kanala, ki sta vodila na vrh, kar pa ni bilo značilno za sovjetsko elito, za katero je »bil poslanski mandat zgolj spremljajoč atribut nomenklaturega statusa« (Isaev in Baranov 2008, 96). Drugi razlog gre iskati v dejstvu, da zaradi pomanjkanja državne podpore šibkejšim članom družbe, kot kmetom, delavcem, ženskam in mladim ni uspelo ohraniti takšne visoke predstavnosti, kot so jo imeli v sovjetskem času, ko je njihov obstoj umetno podpirala KPSS. Šibkejše predstavnike so zamenjali močnejši, kot so poslovneži, predstavniki regionalnih elit in siloviki. Ruski politologi so opazili še en zanimiv podatek – če je v začetku 90-ih delež partijskih in komsomolskih funkcionarjev padal, potem je njihov skupni delež med poslanci obeh domov parlamenta narasel skoraj do 40%. V desetih letih postsovjetskega obdobja je udeležba pri nomenklaturi prenehala biti črna pika v politični karieri, temveč je, nasprotno, dobila pozitiven predznak (Krištanovskaja 2004, 151).

⁸ Gre za pripadnike različnih ministrstev in služb (za obrambo, notranje zadeve, finančno, davčno, varnost itd.), ki s pomočjo sile izvršujejo zakone. Gre za izvršilne enote teh ministrstev in služb, nekakšne organe pregona. Angleški približek tega prevoda bi bil »law-enforcement«.

4.3.3 ROTACIJE ELIT IN ODSTAVITVE

Ruski predsednik se je pri spremembah v kadrovanju na federalni ravni otresel ne le »starih ljudi«, ki so ostali v eliti še od časa Gorbačovovih čistk⁹, temveč se je otresel tudi relativno mladih uradnikov, ki mu niso bili všeč. V prvi ruski vladi (1991), ki jo je vodil Egor Gajdar, sta od 34-ih članov ob koncu vlade ostala le dva. Odstavil je tiste, ki jih je pred njim na vodilne položaje postavil predsednik ZSSR Gorbačov, in tistih, ki so simpatizirali z avgustovskimi pučisti in DIKR (ГКЧП)¹⁰ (Krištanovskaja 2004, 187). Jelcin je pogosto k sebi približal ljudi, bil kaj hitro razočaran in jih zamenjal za druge. S tem je popolnoma porušil staro sovjetsko pretočnost elit, ko so novi ljudje zamenjali stare šele takrat, ko so bili slednji zreli za v pokoj. »Predstavniki stare nomenklature in mladi novi reformatorji brez kakršnih koli izkušenj v upravljanju so si bili sedaj sosedi v kabinetih nove oblasti« (Krištanovskaja 2004, 188). Niso si več konkurirale generacije, kot je bilo to v sovjetskem času, temveč klani.

Jelcin ni bil nikdar predsednik, ki bi držal vse niti v svoji rokah in ki bi se ukvarjal z vsemi podrobnostmi v državniških poslih. Kot se je delikatno izrazil eden izmed njegovih pomočnikov, se Jelcin »ni vmešaval v tekoče posle vlade, po svojih najboljših močeh je zagotavljal vlogo političnega prikrižja ter zaščitnika bojnega polja, ki je bil nujen, da bi se Rusija pomikala naprej po poti političnih reform« (Graham 2007, 45). Poleg tega, da je želel, da bi se Rusija pomikala naprej po poti, ki si jo je zamislil, je Jelcin želel razširiti tudi območje lastnega delovanja. To je počel s pomočjo kadrovske spremembe. Vlada se je pod njegovim vladanjem močno tresla in spreminjala, še posebej v zadnjih letih, ko je bil na oblasti in je iskal lojalnega naslednika, ki bi ga zaščitil pred morebitnimi političnimi in sodnimi pregoni in bi nadaljeval pot, ki si jo je zamislil on. V poslednjih 17-ih mesecih je zamenjal 4 predsednike vlade, dokler na ta položaj ni prišel V. Putin, ki je postal tudi njegov namestnik (Graham 2007, 45).

Kot smo že omenili, je v času Jelcinovega vladanja pogosto prihajalo do odstavitev visokih funkcionarjev, ki jih je najprej pritegnil k sebi, nato pa jih razočaran odstavil, ter jih zamenjal z drugimi. Pogosto se je dogajalo, da je Jelcin zaradi tega, ker ni mogel preprosto razrešiti

⁹ Ko je 52-letni Gorbačov postal generalni sekretar CK, je bil dejansko najmlajši član višje politične elite, saj se je srednja starost članov politbiroja CK bližala 70-im letom. Vsak drugi član višjega vodstva je svojo kariero začel že pri Stalinu. Leta 1989 Gorbačov izvede čistko elite, dolžnosti razreši 74 članov in 24 kandidatov za člane CK KPSS, iz politbiroja pa odstrani 23 ljudi, ter jih zamenja s svojimi podporniki. Po vseh teh »čistkah« se je politbiro pomladil za 7 let, CK KPSS pa za 5 (Krištanovskaja 2004, 183).

¹⁰ Glej opombo 6.

nekega funkcionarja, ustvaril novo strukturo, v katero je prenesel center sprejemanja odločitev. Tako se je »na mehki način otresel tistih sodelavcev, ki jih ni mogel preprosto razrešiti« (Krištanovskaja 2004, 190). To se je dogajalo zelo pogosto, celo tako hitro, da so se nove strukture oblikovale še preden so se dodobra zakoreninile stare. »Politični sistem družbe je bil osnovan na stalnem spreminjanju in premikanju, metamorfoze so se vrstile ena za drugo....Masovni nabor novincev se je izvrševal vsa leta Jelcinovega vladanja, zaradi česar je prihajalo do nuje, da stari funkcionarji zapustijo svoje položaje« (Krištanovskaja 2004, 191).

Obstajalo je več načinov in vzrokov razreševanja Jelcinovih nastavljenecov. Prvi so bili ideološki razlogi, ko se funkcionarji niso več strinjali s potekom političnega dogajanja. Običajno so se ti funkcionarji »odslovlili« kar sami. Druge vrste so bile prisilne razrešitve s položaja, ko je razrešitev z dolžnosti spremljala še aretacija in javno ponižanje funkcionarja v javnosti s prikazovanjem njegove aretacije po medijih. Tretji tip razrešitev z dolžnosti pa so bile t.i. rezervacijske razrešitve, ki so bile povezane z visoko hitrostjo zamenjave elitnih kadrov (Krištanovskaja 2005, 192-193). S tem je državniški aparat izgubljal podkovane politike, ki jih ni mogel na hitro zamenjati. Kadrovski problem je bil v postsovjetskem obdobju eden izmed najbolj perečih in je zahteval temeljit razmislek. Leta 1993 je Jelcin naredil nov korak v smeri nadzora odpuščenih funkcionarjev, ko je termin »rezerva« našel svoje mesto v aktu o »položaju federalne državniške službe«. Če je bilo v sovjetskem obdobju popolnoma nemogoče, da bi se odstavljen funkcionar ali tisti, ki je šel v pokoj, še kdaj vrnil na položaj, temu sedaj ni bilo tako. »Rezerve je ustvarila izvršilna oblast in jih začasno 'uskładiščila' z namenom, da se kasneje morda zopet vrnejo na oblast« (Krištanovskaja 2004, 194). Ta novi sistem se je izkazal za tako učinkovitega, da se je začel hitro razvijati.

Prišlo je do situacije, kjer je bilo nujno, da so visoko postavljeni uradniki, ki so izgubili svoj položaj in izpadli iz oblasti, oblikovali neke vrste rezervo. Posledično so se oblikovale takšne strukture, kot je »državni biznis«. To so bile trgovske organizacije, ki so temeljile na državnih virih in so imele mnoge privilegije v primerjavi z zasebnimi. Prav tako so se znotraj tega formirali tudi različni fondi, organizacije, družbeno-politične organizacije, ki so jih vodili odstavljeni funkcionarji (Isaev, Baranov 2008, 103).

Funkcionarji, ki so spadali v to skupino, so ohranili častni status, toda izgubili so dostop do »realnih vzvodov oblasti« (Krištanovskaja 2004, 193).

S formiranjem raznih državnih biznisov, je elita v 90-ih letih dobila možnost, da svojo politično oblast spremeni v lastnino. Takšni poskusi segajo že v konec 80-ih let, ko je bivši minister za naftno in plinsko industrijo Viktor Černomirdin svoje ministrstvo spremenil v prvi

državni koncern »Gazprom«. Seveda je on postal predsedniku uprave. Čez eno leto se je koncern spremenil v delniško družbo, kontrolni paket delnic pa je ostal v rokah bivših voditeljev ministrstva. Temu vzoru so sledili tudi ostali, vrhunec teh sprememb pa se je dogajal med 1991 in 1993. Vladimir Veličko, minister za izdelovanje strojev energetskega in transportnega področja je postal predsednik uprave državnega koncerna »Tjaženergomaš«, ki je bil osnovan na bazi ministrstva, ki ga je vodil. Postal je generalni direktor delniške družbe, ki se je sedaj imenovalo »TENMA«. Bivši minister transportne izgradnje ZSSR Vladimir Brežnjev je pri likvidaciji ministrstva aktivno sodeloval pri njegovi spremembi v državno korporacijo »Transstroj«, ki je bila leta 1993 prav tako spremenjena v delniško družbo. Aleksandr Mihalčenko, minister za specialne gradnje in montažna dela ZSSR je leta 1991 svoj urad spremenil v državno korporacijo »Minmontažstroj« in postal njen predsednik. Takšen je bil potek spremembe nekoč državne lastnine v zasebno lastnino. Podoben potek dogodkov se je razvijal tudi pri Ministrstvu za lesno industrijo ZSSR in njegovemu vodji Vladimirju Meljnikovu, Ministrstvu za izgradnjo strojev in industrijo aparatov ZSSR in njegovemu vodji Nikolaju Paničevu, Ministrstvu za komunikacijska sredstva ZSSR in vodji Erlenu Previšinu, itd. Nekateri bivši člani vlade so v tem času postali predsedniki bank. Na takšen način so bivši vladni uslužbenci postali mogočni zasebniki (Krištanovskaja 2004, 196).

Prav tako pa so se za bivšo elito ustvarjali tudi nove biznis-strukture. Krištanovskaja našteje najbolj izrazite primere tega procesa. V zvezi z odhodom bivšega vodje predsedniške administracije Jurija Petrova ustanovijo Državno investicijsko korporacijo, ki se je ukvarjala s pritegnitvijo tujih investicij v Rusijo. V tem letu, 1993, minister za gospodarstvo Andrej Nečajev zapusti svoje mesto v vladi in postane predsednik državnega podjetja »Ruska finančna korporacija«. Drugi postanejo razni svetovalci in namestniki, ki naj bi skrbeli za vez z državnimi organi. Tako kot svetovalec v »Gazpromu« dobi službo Viktor Iljušin, bivši svetovalec predsednika in vice-premier, v »Alfa-banki« bivši vice-premier Oleg Sisujev, v mednarodni farmacevtski korporaciji ISN bivši minister za zunanje zadeve Andrej Kozirjev. (Krištanovskaja 2004, 197). Tako vidimo, v kakšni tesni zvezi sta bila politika in biznis v 90-ih letih. Mnogi nomenklturni funkcionarji so presedlali v biznis po skorajda tipičnem modelu. Bivši funkcionar je postal lastnik gospodarske strukture, ki ni bila nič drugega kot privatizirano podjetje. Kontrolni paket delnic je obdržal skupaj s svojimi bližnjimi sodelavci in si tako zagotovil svoj »košček« kruha. Na tak način so se začeli formirati klani, to pa je bil eden še kako izrazitih pojavov političnega procesa tega časa.

4.3.4 KLANI in OLIGARHI

Klani so se pojavili v sredini 90-ih let prejšnjega stoletja in niso bili nič drugega kot razpršeni politični centri. Med seboj so bili vertikalno povezani in so vključevali tako federalne kot regionalne posameznike z različnim ozadjem (bankirji, podjetniki, pravniki, siloviki, strankarski politični funkcionarji, predstavniki medijev itd.). »Postali so najpomembnejši politični igralci, ki so si prisvajali avtonomijo znotraj centralne oblasti. Šibkost političnih institucij (kot so politične stranke) so bile pogojene s dejstvom, da so bili elitni klani (spoj biznisa in moči) vodilni politični igralci, medtem ko je Jelcin sedel v pisarni« (Gaman-Golutvina 2009, 116).

O. Krištanovskaja je te klane predstavila v obliki večslojne torte. »Najvišji sloj je predstavljal javni politik, ki je bil simbol klana. Drugi sloj so predstavljali njegovi politični podporniki, tretji sloj je bila ekonomska podpora, ki je imela za osnovo finančno-industrijski kapital, četrti sloj so bili mediji, zadnji sloj pa je bil sestavljen iz zasebnih vojsk in specialnih služb, ki so bile kot del državnih represivnih organov privatizirane« (Krištanovskaja 2004, 83). Klani so bili pogojeni tudi z dejstvom, da je predsednik Jelcin sicer imel vrhovna pooblastila, toda njegova moč in oblast sta bili omejeni tudi zaradi vse pogostejših odsotnosti zaradi zdravstvenih razlogov. Ker pa je vladanje državi posel, ki se odvija 24 ur na dan, so odločitve, ki naj bi jih sicer sprejemal predsednik, padale na njegove pooblaščenke, ki so sčasoma postali vse mogočnejši. Tako je prišlo do pojava »regentov«, kar sicer ni bilo legitimno, saj, kot opozarja Krištanovskaja, nesposobnost predsednika ni bila nikdar objavljena. Regentstvo se je v 90-ih letih odvijalo v treh etapah. Prva je bila povezana z ideološkim liderstvom demokratov Genadija Burbulisa, Egorja Gajdarja, Sergeja Šahraja. Druga etapa z imenom Anatolija Čubajsa, ki je v različnih letih zasedal razne višje državniške položaje od vice-premiera pa do vodje predsedniške administracije. Njegov klan oz. skupina se je začela formirati znotraj organizacije GKI¹¹, ključne organizacije, ki se je ukvarjala s privatizacijo. Tretja etapa pa je bila povezana z imenom »Semya« (»družina«) – to je bila tesno povezana koalicija najbližjih predsednikovih sodelavcev, ki so si prizadevali za to, da bi se predsednik ohranil na oblasti, četudi je bila njegova sposobnost za ta položaj zaradi zdravstvenih razlogov pod vprašanjem. Semya je bila sestavljena iz sorodnikov, bankirjev, oligarhov in pooblaščenih funkcionarjev (Krištanovskaja 2004, 232).

¹¹ ГКИ- Госкомимущество - Državni komite za upravljanje s državnim premoženjem.

Kako veliko vlogo v političnem procesu Rusije v sredini 90-ih let so imele neformalno organizirane skupine, pričajo druge volitve za predsednika RF leta 1996. Če je v februarju 1996 Jelcin imel zgolj šestodstotno podporo prebivalcev, pa je julija istega leta na volitvah zmagal. Kako to? Podprli so ga tedaj najmočnejši bankirji in oligarhi v državi. Boris Berezovski, Vladimir Gusinski, Vladimir Potanin, Mihail Fridman, Mihail Hodorkovskij, Leonid Nevzlin in drugi so v odprtem pismu »Pismo trinajstih« 27. aprila 1996 podprli kandidaturo Jelcina. In prav tedaj je velik ruski biznis pokazal javnosti svoj pravi obraz in svoje ambicije – ambicije v oblasti. S tem korakom so oligarhi pokazali, da so prav oni tisti, ki imajo odločilni vpliv na to, kdo bo predsednik, pokazali pa so tudi, kdo ima od sedaj naprej glavno besedo pri političnem procesu in kdo je tista prava »vladajoča elita«. S temi volitvami se je zgodil tudi preobrat v oblikovanju ruske elite. Od leta 1996 naprej je, po mnenju Gaman-Golutvine, začel prevladovati oligarhični model oblikovanja elit, kar pravzaprav ni posebnost v ruski zgodovini. Kot piše Graham (2007, 50) so »Rusiji večino časa v njeni zgodovini vladali oligarhi – takšni in drugačni. Car in bojari v Moskovski Rusiji, imperator in aristokracija v Ruskem imperiju ter generalni sekretarji in nomenklatura v Sovjetski Rusiji.« Toda te oligarhije so se od zahodnih oligarhij razlikovale po enem izmed ključnih vprašanj – zasebni lastnini. Praktično vsa lastnina je do sovjetskega obdobja pripadala carju, v sovjetskem obdobju pa državi. Car je svojo lastnino aristokraciji in drugim dajal le »na posojlo«, imeli so pravico do uporabe, pod pogojem seveda, da je ta nekdo služil carju ali državi. In prav ta »povezava med oblastjo in lastnino je iz Rusije naredila skorumpirano družbo« (Graham 2007, 50). Za razliko od sovjetske dobe pa ta povezava med oblastjo in lastnino ni bila več enostranska: oblast se je spreminjala v lastnino, prav tako pa je tekel tudi obratni proces – lastnina se je lahko konvertirala v oblast. Ko so posamezniki prišli do svoje lastnine (velikokrat do lastnine enormnih količin), jih država ni mogla več razlastiti, kot bi se to lahko zgodilo v sovjetskem času. Pravzaprav je šel ta proces še korak dlje. Politiki so potrebovali resurse – še posebej denarne – za svoje volilne kampanje in druge dejavnosti, ki so jim omogočale, da ostanejo na oblasti, in prav to je novim lastnikom dajalo nekatere vzvode, s katerimi so lahko pritiskali in vplivali na nosilce oblasti (Graham 2007, 53-54).

In prav s finančno podporo najmočnejših bankirjev in oligarhov je Jelcin ponovno vstal iz pepela ter si v juliju leta 1996 zagotovil drugi predsedniški mandat. Toda ta podpora ni bila brezplačna. »Cena vprašanja je bila predaja ogromnih količin državnih aktiv podjetjem-sponsorjem Jelcinove volilne kampanje« (Gaman-Golutvina 2006, 322). Če gre verjeti podatkom zahodnih analitikov, potem je bilo v sredini 90-ih let premoženje, ki je pripadalo

državi in je bilo vredno okrog 200 milijard dolarjev, prodano za vsega 7 milijard tistim osebam, ki so bile tesno povezane z oblastjo. Po drugih podatkih naj bi bila ta razlika še večja - del državne lastnine v vrednosti 1 milijarde je bila prodana za vsega 5 milijonov dolarjev (Gaman-Golutvina 2006, 322). Poleg velikih denarnih transferjev se je vpliv oligarhov pokazal tudi na sestavi vlade, ki se je oblikovala leta 1996. Ta naj bi ne bila nič drugega kot združba področnih lobistov, v katerem je vrsta podpisnikov znamenitega »Pisma trinajstih« našlo svoje mesto ter zasedlo vrsto vplivnih položajev. Tako je V. Potanin od avgusta 1996 do marca 1997 zasedal mesto prvega namestnika vlade in zasedal ekonomski blok, B. Berezovski je postal namestnik sekretarja Sveta za varnost RF in posledično sekretar Izvršilnega komiteja držav SNG, M. Hodorkovski je bil imenovan za člana v zbornici Ministrstva za gorivo in energijo, N. Mihajlkov je postal prvi namestnik obrambnega ministra, L. Nevzlin pa je zasedel položaj prvega namestnika generalnega direktorja ITAR-TASS¹² (Gaman-Golutvina 2006, 330).

Oligarhi so v svojih interesih izrabljali vladne funkcionarje, medije, opozicijo, celo sindikate. Interesi so se gibali tako od preprostega lobizma v dobro določenih podjetjih in ekonomskih privilegijev do vplivanja na politične odločitve višjih državnih organov in kontrole za imenovanje na višje državniške položaje. Seveda se v političnem življenju ni povečevala zgolj vloga oligarhov, povečevala se je tudi vloga ostalih večjih podjetnikov. Kot piše Krištanovskaja (2004, 348), so bili poskusi, da bi biznis-elita vplivala na oblast in politiko naslednji: »osebno in odkrito sodelovanje na volitvah, iniciacija za oblikovanje lastnih političnih strank in družbenih gibanj in njihovo nadaljnje sponzoriranje, pridobivanje in aktivizacija svojih političnih vezi za vpliv na sprejem političnih odločitev, podkupovanje funkcionarjev in razplet celotne mreže 'svojih ljudi na oblasti', 'nakup' položajev v strukturah izvršilne oblasti, organizacija političnih akcij.« Na takšen način so elitne skupine s svojimi lovskami posegle po celotnem državnem aparatu. Prihajati je začelo do delegitimacije režima, polarizacija družbe se je odvijala hkrati s polarizacijo elitnih klanov. Postopoma so se na vseh ravneh oblasti oblikovali elitni klani, ki so imeli obliko, ki smo jo predstavili že na začetku tega poglavja: vodja in politični podporniki, skupina finančne podpore, varnostna podpora v obliki raznih privatnih vojsk in skupina intelektualnih podpornikov. Dogajati se je začel razpad in oslabitev vseh institutov oblasti, začevši z vrhovno. Federalna elita je izgubljala na moči, zato pa se je okrepila moč regionalne elite in biznisa. »Čeprav je bila Rusija federativna

¹² Centralna državna tiskovna agencija.

država, se je praktično začela spreminjati v konglomerat regionalnih političnih režimov« (Krištanovskaja 2004, 233).

Vse veje oblasti so zaradi specifične situacije, ki je nastala, izgubile funkcionalnost. Oblikovala se je množica centrov, kjer je bil vsak konkurent vsakemu. Začela se je mala vojna vseh proti vsem – za večji vpliv na predsednika, za dodatna pooblastila, za vire itd. Predsedniška administracija je želela nadzorovati gospodarstvo, se borila z vlado in se mešala v njene posle, parlament se je boril z organi izvršilne oblasti, celo na regionalni ravni je prišlo do sistemskih konfliktov med gubernatorji in župani glavnih mest. Regionalne elite so postale vedno močnejše in ostrejšše, saj niso bile neposredno podrejene predsedniku, ker so bile izvoljene preko volitev teritorialnega prebivalstva. Vsak igralec na polju je želel zase dobiti čim več, vse nadzorovati in postati center države. V tem času je prihajalo do absurdnih situacij, ko je lokalna vlada sprejemala rešitve glede obmejne problematike ali se ukvarjala z mednarodnimi vprašanji, ko je po vsej logiki jasno, da je to naloga centralne oblasti, s katero se morajo ukvarjati na federalni ravni. Predvsem se je bil oster boj med formalnimi strukturami oblasti in »družino«. Prvi so želeli oblikovati normalno državo, in vzpostaviti jasne opredelitve pristojnosti vseh vej oblasti, medtem ko so bili drugi, koalicija regentov – »družina« seveda proti temu in so želeli ohraniti status quo, saj je bil to edini način, da so ostali na oblasti in ohranili vajeti v svojih rokah (Krištanovskaja 2004, 233-234).

Kot piše Krištanovskaja (2004, 235)

Jelcinu v devetih letih vladanja ni uspelo integrirati vrhovne oblasti. Niti ena izmed državnih vej ni mogla postati dominantna. Pod pogoji vakuuma oblasti so neformalne skupine in klani nase jemali državne funkcije in si med seboj ostro konkurirali za pravico, da bi nastopali in se odločali v imenu predsednika...Sodišča so, tako v centru kot v regijah, ostala pod oblastjo izvršilnih organov, poleg tega pa so bila še pod pritiskom s strani organov tožilstva. Na tak način je doba Jelcina doživela razpad vrhovne oblasti.

4.3.5. REGIONALNA ELITA¹³

Na regionalni ravni se je nova politična elita oblikovala v različnih subjektih federacije v različnem času. Ta proces je povezan z dejstvom, da so za izbiranje vodij posameznih subjektov postopoma prešli na volitve.

V aprilu in maju leta 1991 je Vrhovni svet RSFSR opredelil, da bosta vodji izvršilne oblasti Moskve in Leningrada postala župana teh dveh mest, ki bosta izvoljena s strani prebivalcev teh dveh mest. Te volitve so se odvijale hkrati s predsedniškimi. Takrat je bil izvoljen tudi predsednik Tatarske ASSR. Ta volilna tendenca bi se najverjetneje nadaljevala tudi v drugih regijah, če v avgustu 1991 ne bi prišlo do državnega udara, ko sta bila tako stari sovjetski kot tudi novi demokratični sistem začasno ustavljena. Le v avtonomnih republikah, kjer je bil volilni sistem ustavno definiran, se je demokratična tendenca volitev nadaljevala, tako da je bilo že ob koncu leta 1994 preko volitev izvoljenih 14 iz 20 gubernatorjev oz. predsednikov ruskih avtonomnih republik (Isaev in Baranov 2008, 98).

Za ostale regije, okraje in okrožja pa se je uvedel položaj vodje uprave kot vodje izvršilne oblasti. Pravica do imenovanja in razreševanja s te dolžnosti je pripadala predsedniku RSFSR. Tako so skorajda vse regije, okraji in okrožja že do januarja 1992 dobili »novo« oblast. Zakaj »novo«? »Ker je bila nova le delno. Polovica vodij uprav oz. gubernatorjev je bilo imenovano izmed bivših vodij organov izvršilne ali predstavniške oblasti te ali druge regije, približno 20% so sestavljali sodelavci sovjetskega aparata na nižjih ravneh, samo 30% pa so sestavljali novinci – direktorji podjetij, zaposleni v znanstvenih ustanovah, novinarji, zdravniki, pravniki itd.« (Krištanovskaja 2004, 98). Tako je dobil predsednik Jelcin možnost, da je na položaj vodje uprave imenoval poljubnega kandidata oz. svojega predstavnika in je lahko mirno ignoriral mnenje mestne zakonodajne oblasti. Zato se je med 1992 in 1993 odvijal pravi boj med predsednikom in Vrhovnim sovjetom za vpliv na sestavo vodij regionalnih uprav. Ta boj se je končal z ukazom predsednika »o načinu imenovanja in razrešitve na/iz položaj/a položaja vodje uprav regij, okrajev, okrožij, avtonomnih republik, mest federalnega pomena«, ki je bil izdan 7. oktobra 1993. V ukazu je bilo napisano, da se vodje uprav imenujejo in razrešujejo s strani predsednika Ruske federacije po posvetovanju z vlado Ruske federacije. Toda volilna tendenca se je kljub temu krepila. Zato je »v vrsti regij vrhovna oblast dovolila

¹³ Rusija je danes federacija, ki je sestavljena iz 83 enakopravnih subjektov. Med te subjekte štejemo 21 republik (narodnostno-državne tvorbe, ostali subjekti imajo status teritorialno-državne tvorbe), ki jim pripada državna suverenost, sprejemajo lastno ustavo in imajo pravico do lastnega nacionalnega jezika (drugi subjekti te pravice nimajo), 9 okrajev, 47 regij, 2 mesti federalnega pomena, 1 avtonomna regija in 4 avtonomnih okrožij.

volitve gubernatorjev in vodje posameznih regij. Ta proces se je razvijal in se je končal z ukazom predsednika 17. septembra 1995, ki je za rok volitev vodij uprav, ki so bili imenovani s strani predsednika, določal december 1996« (Isaev in Baranov 2008, 98). Tako je bil opravljen prehod na volilni sistem za vodje izvršilne oblasti subjektov federacij. Le-to pa ni bilo ugodno za Jelcina, o čemer pričajo tudi naslednji podatki. V rezultatu prehoda na volilni sistem je »do leta 1997 izmed 66 nastavljenecv Jelcina za položaj vodje uprave prvega vala, svoje mesto ohranilo le 18 ljudi« (Krištanovskaja 2004, 127). Zadnje imenovanje se je zgodilo julija 1997 v Kemerovski regiji. S tem se je zaključil 6-letni boj med centrom in regijami ter se ustoličil splošni princip volitev za gubernatorje oz. vodje izvršilne oblasti. S tem je center prav tako izgubil možnost, da bi po svoji volji in v svoje dobro imenoval ter formiral regionalno oblast.

4.3.6 DECENTRALIZACIJA

Posledice ustoličenja volitev so bile tako negativne kot pozitivne. Po eni strani se je začela oblikovati baza za delitev vej oblasti, formirati se je začelo javno mnenje in ustanovili so se enakopravni subjekti federacij. Po drugi strani pa so volitve gubernatorjev v Rusijo vnesle destabilizacijo političnega sistema, saj so gubernatorji postali relativno neodvisni od centra. »Pojavila se je nevarnost novega vala »parade suverenosti«, ki bi lahko povzročila razpad države« (Isaev in Baranov 2008, 99). Federalna oblast je ostala praktično brez vzvodov vplivanja na regionalno elito, saj Kremelj ni imel več možnosti niti imenovati gubernatorja, niti odstaviti neugodnega kandidata s položaja. Volitve so v osnovi popolnoma spremenile profil ruske oblasti. Na vrh so prišli novi ljudje, gubernatorji pa so, kot že rečeno, postali nevarno neodvisni od centra. Ekonomski resursi so bili dolgo časa praktično edini vzvod, s katerim je lahko center vplival na regije. V tem času so namreč obstajali t.i. »transferji«, ko so regije vsa svoja denarna sredstva najprej pošiljala v center, nato pa jim je center delež sredstev prenakazal nazaj v obliki »transferjev«. Zato so regije pogosto pošiljale svoje lobiste v Moskvo, da bi bila sredstva nakazana nazaj. Zadrževanje izplačil je vsak politični igralec izkoriščal zato, da bi oblatil svojega oponenta – center je krivil regije zaradi kršenja finančnih obveznosti, regije pa so krivile center. Ta sistem je bil večni vir konfliktov med centrom in regijami (Krištanovskaja 2004, 128).

Moskovske elite pa so po drugi strani tudi popuščale regijskim in so jim celo pomagale, saj so potrebovale njihovo podporo pri nesoglasjih s svojimi sovražniki v Moskvi. Še posebej je bila pomembnost podpore vidna pri predsedniških volitvah leta 1996, ko je bila aktivna podpora

regionalnih vodij, poleg podpore oligarhov, eden izmed ključnih pogojev za ponovno zmago Jelcina. Toda, kot že rečeno, z volitvami so vodje posameznih regij dobili legitimnost in neodvisnost od centra. Denar je pritekal iz Moskve. Regionalni voditelji, ki so v Moskvi lobirali za denar »niso imeli opravka z monolitnim centralnim organom, temveč z nekaj viri financiranja. Delno so bili ti viri zasebni, delno državni. Ker pa je med njimi pogosto prihajalo do nesoglasij, so lahko takšne pogoje lobisti obrnili v svoj prid in si zagotovili kar najboljše pogoje« (Graham 2007, 61). Ker pa se je v letu 1995 spremenilo tudi oblikovanje zgornjega doma ruskega parlamenta (vsaka regija je v Svet federacij delegirala po dva predstavnika – vodjo zakonodajnega in izvršilnega telesa), so gubernatorji in regionalni voditelji poleg samostojnosti pridobili še eno prednost. Možnost medsebojnega povezovanja in koordinacije svojih naslednjih korakov in odločitev. »V Svetu Federacij so se začele oblikovati med-regijske asociacije po teritorialnem principu. Še posebno je Kremelj skrbela združitve gubernatorjev, ki so predstavljali bogate regije – donatorje. To je za center predstavljalo ne le grožnje za izgubo političnega vpliva, temveč tudi finančnega nadzora« (Krištanovskaja 2004, 129).

V regijah so mestni politiki in gospodarstveniki oblikovali protekcionistične krožke, ki so ščitile njihove skupne interese pred Moskvo. Regionalna elita si je podredila del federalnih uslužbencev izvršilnih organov, ki so postali nekako oddaljeni od svojega matičnega urada. Še posebej so od mestnih funkcionarjev postali odvisni uslužbenci MNZ, davčni organi, sodišča in tožilstva. Odvisni predvsem v smislu, da jih je regionalna elita »nagrajevala« za svoje delo, jim zagotovila stanovanje, avto in druge materialne dobrine. Moskva je periodično skušala obnoviti svojo oblast v regijah, toda brez velikega uspeha. Začela se je dogovarjati z vsako regijo posebej in ne s celimi skupinami, kot je bilo to značilno takoj po razpadu ZSSR. V sredini leta 1998 je že več kot polovica regij podpisala dvostranski dogovor z Moskvo, toda le-ta je bil velikokrat v nasprotju z ustavo RF ter je regionalnim elitam oz. politikom dalo možnost, da nadzorujejo oz. upravljajo s federalno lastnino, ki se je nahajala na njihovem teritoriju. Na tak način, s podpisovanjem pogodb z vsako regijo posamično, je center sicer onemogočil, da bi regijske elite med seboj koordinirano izpeljale določene akcije, kar je bila vsekakor zmaga, toda po drugi strani pa je bil stranski učinek te politične odločitve dejstvo, da so postale posamične regije veliko bolj neodvisne ter da so se z dvostranskimi pogodbami pogostokrat kršila načela ustave (Graham 2007, 61-63).

V praktično vseh regijah v 90-ih letih se je oblikoval svojevrstni trikotnik oblasti, ki so ga predstavljali gubernator, predsednik parlamenta in župan. »Gubernatorji in republikanski

predsedniki bi bili lahko najmogočnejše figure na regionalni ravni, toda mestne elite so omejevale njihovo oblast v nič manjši meri, kot so regionalne elite omejevale oblast Jelcina« (Graham 2007, 64). Torej se med glavnimi akterji ni oblikovalo složno sožitje, temveč nasprotno – med njimi se je bil oster boj za oblast, za vire in za nadzor nad teritorijem. Demokratični gubernatorji, ki jih je postavil Jelcin so bili pogosto v konfliktu z bolj konservativnim, pro-komunističnim parlamentom, župani, ki jih je izvolilo ljudstvo, in vodje podjetij in gospodarstveniki, ki so deloma polnili občinski proračun. In prav ta nesložnost je bila podobna realni delitvi vej oblasti. Spopadi med enimi in drugimi niso označevali le ideološkega boja, temveč tudi medsebojni nadzor. Toda ruska politična elita »tega ni sprejemala kot sistem 'zavor in ravnovesij', temveč kot nered, ki zavira normalno delo« (Krištanovskaja 2004, 142). Zato so si gubernatorji za cilj postavili ne le zmago na lastnih volitvah, temveč tudi to, da bi realno vplivali na sestavo regionalnega parlamenta in si s tem zagotovili podporo tudi zakonodajne veje oblasti. In to jim je tudi uspelo. Proti koncu 90-ih so bili predsedniki parlamentov, ki so bili v opoziciji z gubernatorji bolj izjema kot pravilo. Volitve so dobile nov scenarij. Gubernator in njegova administracija je pripravila spisek primerih kandidatov in je nato s svojim vplivom pomagala, da so bili le-ti tudi izvoljeni. Tako je bilo na volitvah v zakonodajni organ Vologodske regije leta 1998 12 kandidatov iz 15 izvoljenih »ljudi iz gubernatorskega spiska«, v Murmanski regiji leta 1997 je zmagalo vseh 14 kandidatov iz gubernatorskega spiska, v Novgorodski regiji je bilo izvoljenih 24 gubernatorjevih kandidatov izmed vseh 26 izvoljenih, v Saratovski regiji je zopet zmagalo vseh 25 kandidatov, ki jih je favoriziral tamkajšnji gubernator itn. (Krištanovskaja 2004, 143). Takšni ukrepi so gubernatorjem omogočili, da so dobili tudi parlamentarno podporo, regionalni parlamenti pa so se napolnili predvsem s pripadniki političnega razreda, z vodji izvršilnih organov na različnih stopnjah ter direktorji podjetij, industrijskih tovarn in kmetijskih obratov, katerih volilne kampanje so bile veliko učinkovitejše kot pri »običajnih« ljudeh, zahvaljujoč administrativnim in finančnim virom.

Toda kljub vsem idealnim možnostim, ki so jih imeli regionalni liderji, niso uspeli in znali izkoristiti svojega položaja zgoščene skupine nasproti Moskvi. Kljub temu, da so se dva do trikrat mesečno srečevali znotraj zasedanj Sveta federacij, tega časa ni so izkoristili za to, da bi se dogovorili glede skupne zakonodaje, temveč so ta čas izkoristili za »individualno lobiranje vladnih funkcionarjev in zasebnih finančnikov z namenom pridobivanja sredstev« (Graham 2007, 65). Glavni kanal komunikacije je še vedno ostala – Moskva. Regionalni liderji so v prvi vrsti želeli podpisati dvostranski dogovor z Moskvo, si pridobiti pooblastila

za vsak konkretni primer posebej, niso pa se osredotočali na to, da bi ustvarili nek skupek pravil in zakonov, ki bi urejal federalno-regionalne odnose.

Decentralizacija Ruske federacije, samostojni centri in močna regionalna elita je bilo torej dejstvo ob koncu dobe Jelcina. Kot navaja Gelman (v Isaev in Baranov 2008, 64) so bili pokazatelji le-tega naslednji:

- Regije in s tem neposredno regijska elita je prevzela nadzor nad najpomembnejšimi viri - tako institucionalnimi (možnost sprejemanja zakonov, ki niso bili v soglasju z ustavo), administrativnimi (samostojno oblikovanje organov oblasti v subjektih, vpliv na imenovanje vodij federalnih struktur, med njimi tudi silovikov, vpliv na regionalne oblasti finančno-ekonomskih in kriminalnih struktur), ekonomskimi (regionalne elite so imele pod nadzorom del državne lastnine in precejšnji delež proračunskih sredstev – do 60%);
- Naraščanje asimetrije tako v odnosih med centrom in regijami kot tudi med političnim in ekonomskim statusom samih regij, kar je posledično pripeljalo do prakse podpisovanja dvostranskih pogodb med centrom in regijami glede pooblastil in podajanje ekskluzivnih pravic nekaterim etničnim republikam (Tatarstan, Baškoroستان) in določenim ekonomsko cvetočim regijam;
- Center je izgubil vzvode za vplivanje na regije in regionalne politične procese, regionalne politične elite so se spremenile v glavne igralce vseruskega političnega procesa, ki so lahko igrali vlogo »skupine veta« v teku federalnih volitev, ki je prisilil center k vnovičnemu popuščanju njihovim zahtevam.

Tako lahko poglavje o Jelcinu sklenemo z besedami, da je bilo za njegovo obdobje značilno predvsem to, da se je politična elita krojila zlasti preko neformalnih klanskih povezav ter da sta bili politika in ogromen kapital medsebojno zelo povezana in sta se prepletala. Prepletala sta se predvsem na način, da političnih odločitev ni diktirala politična elita, temveč kapital. Poleg tega je prišlo do destabilizacije federalne politične elite na račun regionalne, ki je postopoma pridobivala na moči in je bila v končni fazi že močnejša od samega centra. Centri politične moči so bili razpršeni med klani, ki so se vsi borili za kar največ pooblastil, virov in vpliva. Klani so v svojih rokah koncentrirali politične in ekonomske vire in na teh temeljih gradili politično-finančne oligopolije, ki so si prizadevale za to, da bi pridobile čim več funkcij ter se s tem spremenile v nekakšne samozadostne in avtonomne tvorbe. Proti koncu

leta 1999 se je država znašla v kaotičnem stanju, praktično na meji razpada. K temu so bistveno pripomogle prav regije in njene elite, ki so bile tako močne, da so sprejemale zakone, ki so bili v nasprotju z ustavo in federalno zakonodajo. In prav z nevarnostjo razpada države in stabilizacijo splošnega stanja se je moral spoprijeti naslednik Jelcina – Vladimir Putin.

4.4 POLITIČNA ELITA POD VLADAVINO VLADIMIRJA PUTINA

Decentralizacija, destabilizacija in šibkost centra Vladimirju Putinu, nasledniku Jelcina, ni pustilo druge možnosti, kot da zopet okrepi moč centra. Za etapo vladavine Putina je značilno »odstranjevanje vzrokov, ki so pripeljali do propada vladajoče vertikale pod Jelcinom« (Isaev in Baranov 2008, 94). Jelcin si je, kot piše Gaman-Golotvina (2006, 345), za svojega naslednika izbral Putina iz dveh razlogov, in sicer »popolna lojalnost predsedniku RF in odločnost, da bo zaščitil bivšega kolega Anatolija Sobačaka¹⁴, ki so ga obtožili korupcije ... ta dva razloga sta bila kritično važna, saj je bilo zagotovilo varnosti in nedotakljivosti (osebne in bližnjega kroga) po odhodu s položaja zaradi ne povsem čistih računov odhajajoče dobe odločilen kriterij izbire.« Novi predsednik je federalnemu centru povrnil precejšen delež oblasti nad regijami in s tem okrepi moč federalne elite na račun regionalne, kjer si je razširil bazo, ki ga je podpirala, prav tako pa je začrtal nove smernice za obnovitev delovanja mehanizmov pri vladanju teritorijev, pri čemer pravno-formalno ni kršil demokratičnih principov. Če se je pod Jelcinom oblast premikala od centra k regijam, potem je Putin vso oblast in moč pripeljal nazaj v center. »Težnja predsednika Putina po deprivatizaciji državne moči je bila neposredno povezana z zmanjševanjem moči tistih posameznikov, katerih moč se je na račun federalne moči povečala pod Jelcinom. Občutno omejevanje in zmanjševanje moči ekonomske in regionalne elite je postala glavna smernica Putinove notranje politike« (Gaman-Golotvina 2009, 115). Zanj je bila vnovična centralizacija nekaj popolnoma samoumevnega, saj naj bi bila Rusija že od nekdaj »supercentralizirana država. To je zapisano v njenem genetskem kodu, v tradiciji in v mentaliteti ljudi« (Putin v Graham 2007, 73). Če je bil za Jelcina kljub vsemu značilen sistem »zavor in ravnovesij«, ki so ga sicer pogosto tolmačili kot »demokracijo nereda«, kjer je obstajala vrsta centrov moči, pa je putinska vertikalna oblast »opredelila brezpogojno podreditev vseh sub-elitnih skupin predsedniku Putinu. V začetku njegovega drugega mandata je bila avtonomija centrov moči, ki so obstajali pod Jelcinom (administracija predsednika RF, vlada RF, državna дума in Svet federacij, regionalne vplivne skupine, biznis) likvidirana« (Gaman-Golotvina 2006, 355).

¹⁴ Prvi župan Leningrada v samostojni RF in aktivni nasprotnik avgustovskega državnega udara.

Z reformo leta 2000 so se okrepile pozicije birokratskih funkcionarjev, ki so postopoma prešli v vse elitne kroge. Le-ti so na položajih zamenjali oligarhične varovance, ki so vzklili v času Jelcina. »Šest let trajajoča vladavina Putina je pokazala, da je centralna izvršna oblast postala absolutni zmagovalec, ne le da je dobila boj proti levo-desni opoziciji na celotnem državnem teritoriju, temveč si je zagotovila tudi nedvomno spoštovanje njihovih 'mlajših partnerjev' – regionalne izvršne oblasti in ekonomske elite« (Gaman-Golutvina 2009, 116). Birokratski funkcionarji so torej zopet dobili na moči in ugledu. Njihov položaj se je stabiliziral, novi vladajoči sloj pa jim je dajal gotovost za jutrišnji dan. Če je bil položaj političnega funkcionarja pod Jelcinom zelo nestabilen, pa se je za časa Putina »državna služba utrdila, uslužbencem se je opazno povišala plača, dobili pa so tudi nove privilegije« (Krištanovskaja 2004, 210). Putin je potreboval njihovo podporo in lojalnost, funkcionarji pa jim je s tem zagotovila stabilnost in garancijo za ohranitev njihovega statusa.

Zaradi stabilnosti se je spremenila sama atmosfera znotraj kremeljskih hodnikov, saj med funkcionarji ni bilo več čutiti napetosti in negotovosti zaradi prihodnosti, kar se je dogajalo v času Jelcina. Putin je tako postopoma pridobil močno podporo s strani vsega ruskega uradništva in še okrepil svoj položaj. Obnovila se je kadrovska rezerva, okrepila državna služba, lojalnost režimu in predsedniku Putinu pa je postala garancija za stabilnost položaja. Poleg tega se je leta 2000 oblikoval nov sloj politične elite, o katerem pišem v naslednjem poglavju.

4.4.1 CENTRALIZACIJA IN SLABLJENJE REGIONALNE ELITE

Kmalu po svoji inavguraciji 7. maja 2000 je novi predsednik Putin stopil v akcijo in se spustil v »boj« s konkurenčnimi centri oblasti – z regionalno elito, oligarhi, mediji in duma – ter se namenil Kremlju in federalni eliti povrniti izgubljeno moč in oblast. Začel je pri zmanjševanju vloge regionalne elite. 89 ruskih regij je združil v 7 federalnih okrožij, katerih meje so praktično povsem sovpadale z mejami sedmih vojaških horizontov. S tem je želel povečati federalni nadzor v regijah in ponovno vzpostaviti moč centra (Graham 2007, 75). Če je prej sodelovanje med centrom in regijami potekalo preko neposrednega kontakta med federalnimi državnimi funkcionarji in gubernatorji (v času, ko je zasedal Svet Federacij, zgornji dom ruskega parlamenta), pa je Putin z reformo uvedel nov sloj, novo skupino elite – predsednikove pooblaščenke, ki so bili odslej most med predsednikom in regijami, ki so spadale pod določeno okrožje. Pooblaščenki in njihovi namestniki so bili imenovani s strani vodje predsedniške administracije. Naj povemo, da je pet iz sedmih pooblaščenec prišlo iz

vrst silovikov - po dva iz KGB-ja, dva iz vojaških sil in eden iz MNZ-ja (Graham 2007, 75). Med njihove najpomembnejše naloge je spadala koordinacija dejavnosti vseh federalnih agencij, ki so delovale v njihovih okrožjih; zagotavljanje ustreznosti in sovpadanja regionalnih zakonov z ustavo in federalno zakonodajo ter nadzorovanje davčne politike in trošenja federalnih sredstev v svojih okrožjih (Graham 2007, 75). Pomembnost pooblaščenecv je bila dodatno poudarjena tudi s tem, da so bili neposredno podrejeni vodji predsedniške administracije ter da so dobili svoje mesto v Svetu za varnost, ki je bil najpomembnejši politični organ v tem času.

Ta reforma je izzvala nemalo negotovanj s strani gubernatorjev, saj so le-ti izgubili moč. Še pred kratkim samostojni in neodvisni, so se le-ti znašli nekaj stopničk niže, poleg tega pa niso bili podrejeni neposredno predsedniku, temveč njegovemu pooblaščenecu, ki je nadzoroval njihovo dejavnost. Poleg tega je njihovo oblast in moč zmanjševala tudi vloga federalnih inšpektorjev, ki so bili nastavljeni v vseh regijah in so imeli višji status kot predstavniki predsednika za časa Jelcina. Konflikti med inšpektorji, pooblaščeneci in regionalno elito so se odvijali v praktično vseh regijah. Gubernatorji so bili »razočarani zaradi izgube svoje skorajda neomejene moči in zaradi tega, ker se v njihove posle niso vmešavali le funkcionarji iz predsedniške administracije, temveč tudi federalni inšpektorji – povečini povsem mladi in neizkušeni nastavljenci« (Krištanovskaja 2004, 239). Če so kritiki opozarjali predvsem na nevarnost razmaha odvečnih »vojsk birokratov«, pa je Putin že vedel, zakaj je oblikoval ta sloj. Realna naloga pooblaščenecv, kot piše Krištanovskaya, ni bila zgolj v nadzorovanju dejavnosti, temveč je služila tudi kot opora predsedniku na tistih mestih, kjer je bilo to potrebno. Predvsem kot mobilizacija administrativnega vira, priprava kandidatov za volitve in oblikovanje pogojev za to, da bi bili izbrani kandidati tudi uspešno izvoljeni.

Tako je Putin oblikoval nov sloj elite, vladajoče elite, katere naloga je bila predstavljanje federalnih interesov v ruskih regijah in krepitev moči centra. Oblikoval se je odred »federalov, pooblaščenih predstavnikov predsednika – tistih supergubernatorjev, ki so imeli dokaj široka, toda ohlapna pooblastila. Vsak pooblaščenec je imel 6 – 10 namestnikov, aparat pa je štel okrog 150 ljudi, vključno z glavnimi federalnimi inšpektorji (eden na vsako regijo) in njihovih pomočnikov. Skupno število nove elitne skupine je sestavljalo okrog tisoč petsto ljudi« (Krištanovskaja 2004, 240).

Udarec regionalni eliti je Putin prizadejal tudi s spremembami pri formiranju Sveta federacij, zgornjega doma ruskega parlamenta, ki so ga pred tem sestavljali vodje izvršilne in

zakonodajne veje oblasti v regijah. Po novem pa gubernatorji in predsedniki parlamenta niso imeli več pravice, da bi zasedli položaj poslanca v zgornjem domu. S tem je Putin dosegel, da »prvič gubernatorji niso imeli več možnosti, da bi imeli pravico do neposrednega glasu pri dogovarjanju in sprejemanju federalne zakonodaje. In drugo, najvažnejše, z izgubo poslanskega mandata so izgubili poslansko imuniteto pred kazenskim pregonom (ki jo imajo v skladu z ustavo RF vsi poslanci na vseh ravneh)« (Graham 2007, 76). Konec 2004 pa je bil sprejet federalni zakon, ki je povsem spremenil potek volitev gubernatorjev RF. Odločilno pri tej vlogi ni bilo več ljudstvo, temveč ustrezen zakonodajni organ na regijski ravni, ki je na predlog predsednika izvolil ustreznega kandidata. Posledično »sta bili moč in oblast federalnega centra ponovno pridobljeni, vodje regij pa so postali popolnoma podrejeni centru« (Isaev in Baranov 2008, 99).

Gubernatorji so z novim načinom oblikovanja Sveta federacij izgubili možnosti, da bi se sestajali na sejah in reševali aktualne tematike in probleme, prav tako pa so teritorialne združbe gubernatorjev, ki so v poslednjih letih vladanja Jelcina pridobile na moči in celo diktirale in postavljale pogoje Kremlju, to možnost izgubile. Federali in predsedniški aparat je pridobival na moči, saj je izpod nadzora gubernatorjev postopoma začela uhajati njihova glavna naloga – vodenje notranjih zadev, v katere se je popolnoma vmešal center. Poleg tega pa se je pojavil še zakon, ki je Predsedniku omogočil, da s položaja odstavi gubernatorje in razpusti mestne zakonodajne organe zaradi dejanj, ki so bila v nasprotju z zakoni. Ta zakon je, kot piše Graham (2008, 76), predsedniku dal predvsem »psihološko prednost« pred gubernatorji, ki so vsi tako ali drugače kršili zakone«.

Eden izmed pokazateljev vnovične centralizacije in prenosa sil in moči v center je tudi podatek, ki govori o tem, kako so se z reformo začele spreminjati razmere sil v nižjem domu ruskega parlamenta, kjer se je postopoma oblikovala propredsedniška večina, s čimer je Duma pravzaprav izgubila status »drugega centra oblasti«, saj je prenehala obstajati kot samostojni center oblasti ter se je »vgradila v skupno državno piramido, kjer so ji bile dodeljene konkretne zakonodajne funkcije« (Krištanovskaja 2005, 249). O tem govori podatek o sprejemanju zakonodajnih iniciativ in učinkovitosti predsednika RF in dume v vlogi subjektov za zakonodajne iniciative. Tako je duma v 1996-1997 odobrila približno 35% zakonskih iniciativ, ki jih je vnesel predsednik, v 1999. letu je ta odstotek narasel na 60%, po 2000 pa se je približal 100%. Kar se tiče same dume, pa ni več kot 20-30% njenih zakonodajnih iniciativ postalo tudi zakonov (Gaman-Golutvina 2006, 347). Tako so v teku štirih let svojega predsedovanja Putin in njegova administracija bivšo poslansko palačo

»spremenila v institut, podoben Vrhovnemu Svetu ZSSR. Parlament skorajda ni imel notranje konkurence, ostanki komunistov niso imeli več možnosti vplivanja na odločitve...Vse – parlament, delo komitejev in komisij, Svet dume je nadzorovala Putinska večina. To je bil konec neodvisnosti zakonodajne oblasti od vrhovne« (Krištanovskaja 2004, 254).

4.4.2 SPREMENJENA VLOGA BIZNIS ELITE

Kot smo že dejali, je Putin stremel k temu, da bi ponovno vzpostavil oblast v federalnem centru, ki je bila v Jelcinovem času oslABLJENA na račun regionalne elite in tudi oligarhov oz. ekonomske elite. Ogleдали smo si že, kakšne ukrepe je sprejel Putin za to, da bi oslabil delovanje regionalne elite, sedaj pa si še oglejmo, na kakšen način se je spremenila vloga ekonomske elite, ki je v Jelcinovem času igrala pomembno vlogo tudi na političnem parketu. »V času volitev je Putin obljubil, da bo odstranil oligarhe v vlogi najmočnejše politične sile in jih oddaljil od Kremlja« (Graham 2007, 76). Dva meseca po svoji inavguraciji je Putin na pogovor povabil vplivne oligarhe in jim zagotovil, da se ne bo vmešaval v njihovo delo, da se ne bo spuščal v podrobnosti privatizacije, toda v zameno je zahteval, da se oni ne vmešavajo v politiko. S tem jim je dal jasno vedeti, da se je končalo obdobje Jelcina, kjer so bili praktično nedotakljivi. Ni želel, da biznis vplival na zadeve v Kremlju in se vanje vmešaval. Vse to je letelo predvsem na najvplivnejša oligarha, ki sta imela največji politični vpliv – Borisa Berezovskega (ki je bil tesno povezan z Jelcinovo družino in je v preteklosti vplival na najvišja imenovanja političnih funkcionarjev) in na Vladimirja Gusinskega, čigar vpliv se je gradil na njegovem medijskem kapitalu (lastnik najvplivnejše ruske televizije NTV in vrste tiskanih revij). Ker pa sta oba odkrito nasprotovala novi oblasti in ji nista želela služiti, sta se znašla v nemilosti. Gusinski se je znašel v zaporu, Berezovski pa v emigraciji. Potanin in Fridman sta se državi oz. Putinu uklonila in s tem priznala njeno premoč, Hodorkovski pa se je zaradi tega, ker se ga je oblast bala (pripravljaj se je za kandidaturo za predsedniške volitve 2008, si gradil oporo v okviru različnih organizacij, združevanj manjših strank itd.) znašel za zapahi. Napadi na oligarhe Jelcinske dobe so bili tako jasno opozorilo vsem velikim kapitalistom – če nisi z nami, si proti nam. Bogat si lahko, toda v zameno bodi lojaln predsedniku. Pod lojalnostjo pa se je razumelo »financiranje socialnih in političnih projektov, ki jih je predlagal Kremelj in 'prijateljavanje' z uradniki (t.j. plačevati »nagrade« k njihovi plači)« (Krištanovskaja 2004, 362).

Tako so se Jelcinovi oligarhi bodisi uklonili državi bodisi se znašli za zapahi ali v emigraciji. Naredili so prostor novi generaciji podjetnikov in kapitalistov, ki so v novem času dobili tudi

novo vlogo. Odnosi med velikim kapitalom in oblastjo so postali bolj formalne narave. Če je bilo za Jelcina značilno, da so odnosi z velikimi kapitalisti odvijali zgolj »preko neformalnih kanalov po formuli 'privatizacija oblasti', pa je bil Putin zagovornik formule 'oddaljitve' biznisa od 'vertikalne oblasti' in se je odločil za institucionalne oblike medsebojnih odnosov z velikim kapitalom« (Gaman-Golutvina 2006, 349). Tako je bil leta 2000 ustanovljen Svet za podjetništvo RF, ki se je bolj kot s konkretnimi vprašanji ukvarjal s splošno socialno-ekonomskimi usmeritvami države. Prav tako je Putin, po mnenju analitikov, vpeljal liberalno ekonomsko politiko, ki ustreza velikemu kapitalu. Po podatkih revije Forbes se je število oligarhov v času Putina, povečalo – leta 2003 se je na lestvico najbogatejših na svetu uvrstilo 17 ruskih državljanov, leta 2004 – 25, leta 2005 – 27, leta 2006 pa je ta številka narasla na 33 (Gaman-Golutvina 2006, 350).

Vzporedno z bogatenjem in porastom števila »novih ruskih«¹⁵, pa se je zgodil tudi priliv podjetnikov v sfere oblasti. Tako je v prvih dveh letih skupno število pripadnikov biznisa v sestavi politične elite naraslo za kar 6-krat in je doseglo 11,3% v primerjavi z 1,6% leta 1993 (Gaman-Golutvina 2006, 352). Zanimivo je, da je poleg porasta števila oficirjev in drugih pripadnikov vojske, na kar se bomo osredotočili v naslednjem poglavju, prav porast pripadnikov oz. nastavljenecv velikega kapitala druga posebnost, ki se je dogajala pod Putinom. Ta tendenca se je sicer začela že pod Jelcinom. Toda porast tega segmenta prebivalstva ni bil odvisen od želja samega Putina, temveč se je dogajal v luči tedanjih družbenih razmer. Nastanek novega sloja, ki ga Rusija do tedaj ni poznala, buržuazije, in njegova rast sta neizbežno pripeljala k temu, da se je njegova politična vloga bistveno povečala. »Novie ruskie« so se najprej sami želeli prebiti v oblast, toda kaj kmalu so ugotovili, da so zato premalo sposobni in so si zato v vseh sferah oblasti razpredli mreže svojih delegatov. V letu 2003 so imeli 16% zastopanost v višjem vodstvu države, 17% v federalni skupščini in 5% v vladi. Le v regijah se je v parlamentu ohranila osebna prisotnost mestnih oligarhov, kjer je njihov delež znašal od 60% - 70% od skupnega števila poslanskega korpusa (Leningradska pravda 2003).

Prav ti podatki kažejo, da razmerje med oblastjo in biznisom pod Putinom le ni tako enostransko, kot se morda zdi. Po eni strani oblast in Putin nista želela, da bi se veliki kapital

¹⁵ Gre za kliše, ki se navadno povezuje z mladimi ljudmi, ki so v burnih 90-ih prišli do velikega premoženja, gre za podjetnike novega tipa. Gre za pojem z negativnim predznakom, saj gre bolj kot za izobražene ljudi z visokim socialnim statusom za »navadne mafijce«, ki se ne morejo ponašati z visokim IQ, toda se z veseljem ponašajo s tistim, kar so si pridobili - z dobrimi avtomobili, dekleti, nakitom, premoženjem itd.

vmešaval v delo Kremlja, po drugi strani pa je prav priliv podjetnikov v politično elito tista karakteristika, ki je bila značilna za vladavino Putina.

4.4.3 SPREMEMBA ELITNE SESTAVE

Zapleti in težavne ekonomske peripetije med državo in velikim kapitalom so se izrazili tudi na sami sestavi elite. S tem, ko je Putin razpadajočo državo ponovno postavljajal na noge in uvajal svoj sistem, se je okrepil položaj administrativno-politične birokracije. V eliti se je razširil segment kariernih birokratov, ki so zasedli mesta Jelcinovih prišlekov iz velikega kapitala. Putin je svoje izbrance izbiral predvsem iz vojaških vrst in državne birokracije. Začetni kadrovski primanjkljaj je bil pogojen z dejstvom, da se je Putinov bliskoviti vzpon na sam vrh države dogajal izredno hitro, s čimer ni mogel dovolj hitro zapolnjevati potreb po kadrih. Njegov bliskoviti politični skok od položaja podpolkovnika KGB čez položaj vice-župana Sankt-Peterburga (v nadaljevanju SPB) v 1994 pa do predsednika RF leta 2000. Vsi njegovi znanci in sodelavci so v svojih karierah za njim močno zaostajali. Zato se je Putin znašel v svojevrstnem vakuumu, ko se je premeščal iz enega visokega položaja na drugega, saj s seboj ni mogel povleči tudi svojih ljudi in se je vmes za nekaj časa znašel tudi brez vsakršne podpore (Krištanovskaja 2004, 236). Zato sta se znotraj vladajoče Putinske elite oblikovali dve skupini, ki sta se med seboj borili za premoč. Na začetku mandata, prvi 2-3 leta je bila premoč na strani pripadnikov »družine«, toda sčasoma, ko je Putin utrdil svojo predsedniško pozicijo, se je tehtnica moči prevesila na stran »silovikov«.

4.4.3.1 PRIPADNIKI »DRUŽINE«

Novoizvoljeni predsednik se je ob začetku svojega prvega mandata opiral predvsem na obstoječe kadre, saj je bil kot prišlek iz severne prestolnice nekakšen izobčenec sredi Moskovske federalne elite. Tako se je v prvih letih zanašal predvsem na pripadnike »družine« (Jelcinovi ljudje, ki so pripomogli k temu, da je Putin postal njegov naslednik), ki so zasedali kar nekaj pomembnih položajev. Tako je bil vodja predsedniške administracije Aleksandr Vološin, Mihail Kasjanov je zasedel položaj predsednika vlade, sekretar Sveta za varnost je postal Vladimir Rušajlo, vodstvene pozicije v biznisu pa sta zasedala Roman Abramovič in Oleg Deripaska, med pripadniki »družine« je bilo še nekaj ministrov ter vplivnih bankirjev. »Družina« je skušala nadaljevati z Jelcinovo tradicijo, toda kot piše Fedorov (2003) se je tudi sama se proti koncu Putinovega prvega mandata razslojila na nekaj delov – politični krilo predsedniške administracije se je znašlo v konfliktu z vlado Kasjanova, začeli so se konflikti med »zgodovinskim jedrom« starih članov »družine«, ki so bili tudi sorodstveno povezani z

Jelcinom (Tatjana Djančenko, Valentin Jumashev), in njihovimi podporniki (Boris Berezovski in Roman Abramovič) ter mlajšimi pripadniki te skupine (Oleg Deripaska in Mihail Lesin). Razdori znotraj skupine so se začeli dogajati tudi zaradi različnih mnenj glede ekonomske pozicije države, saj so bili nekateri mnenja, da bi morala država začeti aktivno posegati na zunanji trg, del pa je bil mnenja, da bi morala okrepiti pozicijo znotraj države. Predsednik Putin se je sčasoma želel distancirati od »Družine« in se osvoboditi obveznosti, ki jih je prevzel na pleča v času, ko je z njeno pomočjo prišel na vodilni položaj (Graham 2007, 82). Prvi dve leti vladanja sicer ni odpustil nikogar, toda v oblastne strukture so postopoma in zanesljivo začeli pritekati novi kadri, predvsem bivši sodelavci iz KGB (siloviki) in sokrajani iz SPB (piterci), ki so bili zanesljivi in osebno predani Putinu. Konec vpliva »družinske skupine« analitiki postavljajo v konec leta 2003/2004, ko je bil v decembru 2003 s položaja najprej razrešen A. Vološin, februarja naslednjega leta pa še predsednik vlade M. Kasjanov.

4.4.3.2 SILOVIKI in PITERCI – NOV ELITNI KLAN

Kot že rečeno, je Putin postopoma v Kremelj vpeljal svoje ljudi, tiste, ki jim je sam zaupal. To so bili predvsem sokrajani iz SPB, ki so ciljali na najvišje položaje. Toda šlo je za zelo šibko skupino, saj so do nedavnega predstavljali zgolj »skupino na periferiji«. Najaktivnejši v tej skupini in tisti, ki so pokazali največ odločnosti in želje po oblasti je bila skupina silovikov, ki je postopoma prevzela vlogo glavne skupine na hodnikih Kremlja. Najprej so okrepili pozicije v svojih matičnih sferah, nato pa še druge (Zudin 2003).

Različni mediji in politologi so mnenja, da so bili prav siloviki pobudniki »zadeve Jukosa«, nekdanj mogočnega naftnega podjetja, čigar voditelj Mihail Hodorkovski se je znašel za rešetkami. V času drugega mandata Putina so zasedli ključne pozicije v vseh sferah oblasti. Toda kdo sploh so siloviki? Gre za frakcijo bivših in še dejavnih oficirjev obveščevalnih in specialnih služb iz Putinovega rodnega SPB, ki »imajo ogromno vpliva in moči v Kremlju ter nadzirajo ključne sektorje v ruski ekonomiji« (Bremmer 2007). Toda kljub vsemu ne gre zgolj za pripadnike bivših oficirjev in sodelavcev obveščevalnih služb, temveč mednje spadajo tudi posamezniki, ki nikdar niso bili vpeti v delovanje teh služb, kot na primer Sergej Bogdančikov, predsednik podjetja Rosneft. Ogradje te skupine vsekakor sestavljajo bivši oficirji, toda h klanu silovikov analitiki prištevajo tudi vse ostale posameznike, ki delijo skupen pogled na politiko in težijo k skupnemu nadzoru nad ekonomskimi viri v državi. Po mnenju Bremmerja, so stične točke silovikov naslednje:

- Zavzemali so se za nadaljnjo konsolidacijo politične in ekonomske moči v rokah visokocentralizirane države, ki naj bi bila podkrepljena z močnimi, vojaškimi strukturami in varnostnimi organi. Zaposleni v teh aparatih naj bi po njihovem mnenju uživali poseben status v državnem aparatu in gospodarstvu, saj naj bi prav oni izvajali »državniške« naloge. Red in stabilnost naj bi bila za njih bolj pomembna kot demokratični procesi in aktivna javnost.
- Etatizem je bil za silovike osnovni princip ekonomske politike. Močna država mora igrati odločilno vlogo pri gospodarskem življenju države. Strateški sektorji nikakor in v nobenem primeru ne smejo pasti v zasebne roke, domače podjetnike je potrebno zaščititi pred globalizacijo, oligarhe kot politični razred pa je potrebno likvidirati. Prav tako so zagovorniki ekonomskega nacionalizma, kar pomeni, da morajo naravni viri ostati v domačih rokah pod nadzorom države, z omejitvijo tujih investicij na teh področjih.
- Prav tako si vsi želijo povrniti Rusiji nekdanjo veličino in spoštovanje v mednarodni areni. Poleg tega silovike združujejo tudi nacionalistične, ksenofobične, pa tudi antisemitistične težnje. Zavzemali so se za aktivnejšo vlogo cerkve v državi in ostro omejitev imigracije tujih državljanov (Bremmer 2007).

Najvplivnejši člani tega klana so bili namestnik predsedniške administracije Igor Sečín, svetovalec predsednika Viktor Ivanov ter direktor Federalne službe za varnost (FSB) Nikolaj Petrušev, ki so sestavljali jedro te skupine in so bili neposredno povezani s predsednikom Putinom. Skupina silovikov je bila hierarhična in se delila na več »podskupin« - na drugi in tretji rang, odvisno od položaja, političnega vpliva in od tega, v kolikšni meri je posameznik imel nadzor nad določenimi viri in institucijami. Med vplivne silovike so spadali še predsednik državne dume in bivši minister za notranje zadeve Boris Grizlov, vodja Urada za nadzor nad mamili Viktor Čerkesov, generalni tožilec, kasneje minister za pravosodje Vladimir Ustinov, predsednik vlade Mihail Fradkov in predsednik podjetja Rosneft Sergej Bogdančikov.

Da bi bolje razumeli njihovo vlogo, si oglejmo, kakšne pristojnosti so sploh imeli in na kaj so lahko vplivali. Kot namestnik vodje predsedniškega kabineta, najmočnejše institucije pri predsedovanju Putina, je Sečín vodil vso kremeljsko administracijo, nadziral predsednikov urnik in vhodne dokumente. Prav tako je bil prav on zadolžen za dostop drugih ljudi do predsednika države. V. Ivanov je imel sicer skromen naziv – svetovalec predsednika, toda

realno je bil njegov vpliv zelo velik, saj je v področje njegovih del spadalo kadrovske imenovanje tako tistih v administrativnem aparatu kot tistih v državnih podjetjih, kar mu je omogočilo, da je na položaje imenoval lojalne ljudi.

Nekakšno slabo protiutež je silovikom predstavljal blok liberalnih ekonomistov, ki jih je na oblast prav tako pripeljal Putin. Najvplivnejši figuri te frakcije sta bila Herman Gref, ki je do leta 2007 zasedal položaj ministra ekonomskega razvoja in trgovine, ter finančni minister Aleksej Kudrin. Med vplivne člane te frakcije razni analitiki štejejo tudi današnjega predsednika in bivšega vice-premierja Dmitrija Medvedeva ter svetovalca Putina za ekonomska vprašanja A. Ilarionova. To frakcijo, ki je bila povečini sestavljena iz ekonomistov in bivših poslovnežev, je povezovalo skupno mnenje glede ekonomske politike države, saj naj bi bila bolj intervencijska, kot zahodni ekonomski liberalizem, hkrati pa naj bi bila vseeno tržna. Kot piše Zudin (2003), se je konflikt med siloviki in liberalci pojavil tudi na sistemski ravni, saj so bili liberalci za horizontalni sistem, kjer naj bi bila hierarhija pogojna in gibka, udeleženci pa naj bi bili samostojni pri odločitvah, ki bi jih sprejemali na osnovi svobodne cirkulacije informacij in virov. Siloviki pa so bili, nasprotno, zagovorniki vertikalnega sistema, kjer naj bi bila hierarhija strogo določena. Ta sistem naj bi se upravljal preko ukazov iz centra, udeleženci pa naj ne bi imeli avtonomije pri odločitvah.

Toda v realnosti je bila premoč še kako na strani silovikov, kar lahko prikažemo na primeru podjetja Jukos oz. Juganskneftgaz, ki je po razpadu Jukosa postal njegov največji naslednik. Pravno stran razpada Jukosa je nadzoroval prav generalni tožilec Ustinov, pripadnik silovikov, čigar sin je poročen s hčerjo Sečina. Ustinov je po uspešnem zaključku zadeve Jukos napredoval na položaj pravosodnega ministra (Gorod LV 2006).

Dva člana frakcije liberalov, Aleksej Miler in Dmitri Medvedev, sta zasedala položaja predsednika in vodje sveta direktorjev ruskega giganta Gazproma. Toda Gazprom je bil poznan kot nekakšen sovražnik interesov silovikov, kljub temu da so bili 4 vice-predsedniki tega podjetja osebno povezani z glavnimi predstavniki silovikov – Ivanovim, Sečinom in Patruševim. Ko je bil Juganskneftgaz postavljen na trg, so bili analitiki in opazovalci mnenja, da ima le Gazprom dovolj sredstev, da ga kupi. Toda v situacijo se je vmešal Rosneft, ki je preko nadomestnega podjetja kupil Juganskneftgaz za 9.3 milijarde dolarjev. Vprašanje, od kod je Rosneft (predsednik nadzornega sveta je bil prav eden izmed treh vodilnih silovikov - Sečin), glavni finančni vir silovikov, dobil toliko denarja, se je kmalu razjasnil. Sredstva je zagotovila Vnešekonombank, finančna ustanova, pri kateri je na položaju prvega namestnika

predsednika uprave sedel Jurij Zaostrovcev, eden izmed »težkokategorikov« iz klana silovikov (Bremmer 2007).

To je le eden izmed primerov, ki kažejo na občutno prevlado silovikov. O tem pa nenazadnje govorijo tudi številke. Konec leta 2006 je bilo kar 78% vodilnih političnih figur – od vodij posameznih oddelkov predsedniške administracije, članov vlade in obeh domov parlamenta, vodij federalnih struktur ter vodij zakonodajne in izvršne oblasti v regijah - tako ali drugače karierno povezanih s siloviki oz. s KGB ali z organi, ki so ga nadomestili (npr. FSB). Kot potrditev tega dejstva lahko naštejemo imenovanje Olega Safonova, ki je leta 2006 postal namestnik ministra za zunanje zadeve, Jevgenija Školova, ki je istega leta postal vodja oddelka za ekonomsko varnost ministrstva, Valerij Golubov pa je postal namestnik generalnega direktorja Gazproma. Vsi trije so bili nekoč oficirji pri KGB in sodelavci Putina v času, ko je le-ta deloval kot operativec v Nemčiji, ter kasneje, ko je deloval v vladi v rojstnem SPB (Newsru 2006).

Lahko se vprašamo, zakaj so bili prav siloviki in vojaki tisti segment, ki se je v času Putina tako globoko ugnezdil med politično elito. Lahko bi rekli, da je ta tendenca sovpadala s pričakovani širše družbe, saj naj bi se vojakov, za razliko od ostalih elitnih skupin, ki jih povezujejo s krajami, korupcijo, lažmi, demagogijo in neiskrenostjo, držal sloves pravičnih, iskrenih, odgovornih in ne-politično angažiranih strokovnjakov. »Prav te okoliščine so opredelile najopaznejšo tendenco obnovitve politične elite pod Putinom – porast števila bivših in še dejavnih sodelavcev vojaških in specialnih služb¹⁶« (Gaman-Golutvina 2006, 352). To sicer ni nič novega, saj se je delež takšnih posameznikov, ki so se prebili v elitne kroge začel že pod Jelcinom (Koržakov, Barsukov, Gračev¹⁷), toda pod Putinom se je zgodil občuten porast njihove navzočnosti v vseh strukturah državne uprave, tudi tistih, ki niso povezane z obrambo in varnostjo. Od leta 2000 »so začeli prihajati na druge, tretje položaje v hierarhiji pri vseh federalnih uradih in so najbrž predstavljali najbolj opazno skupino v kadrovske rezervi« (Krištanovskaja 2005, 274). Po raziskavah je bilo med vsemi namestniki ministrov, ki so bili imenovani med letoma 2000 in 2003, kar 34,9% vojakov, delež vojakov, ki so bili imenovani kot namestniki ministrov v ekonomskih uradih pa je znašal 7,1% (Krištanovskaja

¹⁶ S tem pojmom so mišljeni različni uniformiranci – od vojaških oficirjev in oficirjev vojaško-morske flote, obmejnih služb, notranjih vojsk, varnostnih služb idr.

¹⁷ Koržakov – general-poročnik, bivši vodja Službe za varnost pod Jelcinom, Barsukov – general – Direktor federalne službe za varnost 1995-1996, Gračev – general – bivši obrambni minister pod Jelcinom.

2004, 274). V prvih dveh letih vodenja Putina se je skupno število vojakov v vseh elitnih skupinah povzpelo od 11,25% na 25,1% (Gaman-Golotvina 2006, 352). Tudi izvolitve gubernatorjev – bivših oficirjev - so se po inavguraciji Putina dogajale ena za drugo.

Aktivna mobilizacija bivših in še aktivnih vojakov ter predstavnikov organov pregona na oblast je spodbudila nekatere publiciste, da so začeli govoriti o oblikovanju novega vladajočega sloja v Rusiji – militokraciji. Toda porast skupnega števila vojakov na oblastnih pozicijah ni povezan zgolj s prihodom na oblast bivšega sodelavca KGB, temveč je pogojeno z vrsto drugih objektivnih vzrokov, s predhodnimi leti revolucionarnih reform, ki so državo privedli v sistemsko krizo.

Skrajna oslabitev države, uničenje vodstvenih mrež, korupcija in brez-zakonskost, ki so se implementirale v Rusiji, so privedli do tega, da Kremelj praktično ni imel več nadzora nad situacijo. Gubernatorji so se spremenili v samovoljne kneze, oligarhi so se imeli za nove voditelje države, media-magnati so izsiljevali oblast, uradniki pa so zahtevali podkupnine za izpolnitev svojih rednih nalog. Vsi so bili mnenja, da sedaj *oni* vodijo državo, postavljajo pogoje in določajo pravila igre. V tej situaciji je bil pojav projekta »predsednik-vojak« popolnoma logičen korak (Krištanovskaja 2004, 279).

Z njihovo pomočjo je predsednik Putin v državo uvedel zopet nek red, saj so bili manj koruptivni kot kateri koli drug sloj, ker so se lažje podrejali ukazom in so bili bolj vodljivi, poleg tega pa je poznal ta sloj ljudi, saj je bil nekoč sam eden izmed njih.

Kar se tiče ostalih sprememb pri sestavi elite, lahko rečemo, da je pod Putinom močno upadel delež intelektualcev z doktorskim nazivom (od 52,2% pod Jelcinom na 20,9% pod Putinom), delež žensk (od 2,9% na 1,7%), narasel pa je delež sokrajanov (od 13,2% pod Jelcinom do 21,3% pod Putinom) in delež poslovnežev (od 1,6% pod Jelcinom na 11,3% pod Putinom) (Isaev in Baranov 2008, 97).

4.4.4 STRATEŠKE ELITE IN VRHOVNA OBLAST

Putin se za razliko od Jelcina ni distanciral od tekočih poslov. Če je Jelcin preusmerjal oblastna pooblastila na svoje regente in favorite in jim pri tem puščal odprte roke ter prepuščal odločitve elitnim skupinam, pa je Putin osebno sodeloval pri pripravi vseh ključnih strateških odločitev. Sam je opredeljeval odnose s svojo administracijo, z vlado, z obema domovoma parlamenta, s federali, z gubernatorji in z velikimi podjetniki. Za vsako elitno skupino je bil določen kurator – posrednik med predsednikom in elementom političnega sistema (Krištanovskaja 2004, 256). Pri vseh važnejših vprašanjih se je Putin posvetoval s ključnimi funkcionarji, ki so bili zbrani v Svetu za varnost RF. Le-ta je predstavljal kolektivni

organ, ki je bil po številu in strukturi zelo podoben sovjetskemu politbiro-ju, s to razliko, da se je Svet za varnost osredotočal zgolj na varnostna vprašanja, njegovi sklepi so bili pogosto zgolj priporočilne narave, prav tako pa se ni ukvarjal s kadrovskimi zadevami, kar je počel politbiro (Krištanovskaja 2004, 260).

Vrhovna oblast se je nahajla v rokah samega Putina in v skupinah strateških elit. Te skupine, kot piše Krištanovskaja (2004, 261), ki so imele dostop in vpliv na odločitve, in so se ukvarjale s ključnimi vprašanji, niso bile institucionalizirane, niso bile dostopne družbenemu nadzoru in niso imele uradnega statusa. Sestavljali so jo višji funkcionarji, ki jim je Putin pomagal na oblast in ki jim je osebno zaupal. Toda daleč od tega, da bi bili vsi posamezniki, ki jim je Putin pomagal na položaje, člani strateške elite. Zanimivo je, da »je bilo k sprejemanju odločitev glede ključnih vprašanj dopuščen tako ozek krog ljudi, da je večji del elite o ključnih odločitvah izvedel šele preko medijev« (Krištanovskaja 2004, 261). Tako se je s Putinom povečala tajnost o delu. Informacije so se drobile, dostop do njenih delcev pa so dobivale le tiste veje oblasti ali pod-oblasti, ki so bile neposredno odgovorne za to delo. Celotno informacijo so imeli v rokah le nekateri člani Sveta za varnost, ki v celoti ni bila nikdar javna. Njena sestava je bila dvodelna – 5 stalnih in 19 nestalnih članov. Znan je le spisek stalnih članov, ki ga po vrstnem redu sestavljajo: predsednik vlade RF, sekretar Sveta za varnost, minister za zunanje zadeve, minister za obrambo in direktor Federalne službe za varnost RF. To je tudi spisek ljudi, ki so imeli takoj za predsednikom največji vpliv na ključne odločitve in ki bi jo lahko imenovali top-elita. Prav tako pa ta spisek tudi kaže na to, da sicer formalno višja državniška naziva, kot sta na primer predsednika višjega in nižjega doma parlamenta, po pomembnosti zaostajata za tremi ministri – za zunanje zadeve, za obrambo in za varnost (Krištanovskaja 2004, 260).

Kot piše Krištanovskaja, se domneva, da so se okrog Putina oblikovale 3 strateške elitne skupine. Vsako soboto je predsednik v kremeljski palači zbral »svet silovikov«, na katerem so bili prisotni vodja njegove administracije, šef Federalne službe za varnost, vodja Sveta za varnost, minister za obrambo, včasih tudi ministra za notranje in zunanje zadeve. Vsak ponedeljek je na sestanek povabil nekaj članov vlade, praviloma manj kot polovico. Domneva pa se, da se je za štirimi stenami njegovega doma oblikovala še tretja skupina – njegovi bližnji prijatelji, ki »ne zasedajo višjih državniških položajev, toda so njegovi zaupniki, s katerimi obravnava aktualna politična vprašanja ob skodelici čaja v neformalnih okoliščinah 'brez kravata'« (Krištanovskaja 2004, 263).

Tako torej Putin za rešitev strateških vprašanj ni izkoristil niti ene od formalnih institucij oblasti. Tesno je sodeloval z nekaterimi v člani vlade, z določenimi ministri in s siloviki. Prišlo je do spremembe sil znotraj same elite. Če so v Jelcinovem času glavno vlogo igrali ekonomisti in ekonomska elita, pa se je Putin preusmeril na vojaško elito, kamor se je premaknil tudi strateški center moči (Krištanovskaja 2004, 263).

5 ZAKLJUČEK

Če sklenemo naše razmišljanje o elitah v Ruski federaciji, potem lahko ugotovimo, da se je v petnajstih letih zagotovo spremenila njihova sestava in način delovanja. Iz trdnega, rigoroznega sovjetskega sistema nomenklature, kjer je bilo popolnoma jasno kdo, kje, kaj in kako vlada, ter kje se skriva center moči – tako politične kot družbene - se je zgodil premik v družbeno-politični sferi, ki je povzročil nove tokove v formiranju in sestavi ruske politične elite. Prišlo je do premika od cehovskega, zaprtega sistema rekrutiranja političnih elit, kjer je posameznik med elito lahko prišel le postopoma, po korakih, s poznavanjem pravil igre in sledenjem le-teh, do podjetniškega tipa, kjer je krogotok elit postal veliko bolj odprt, možnost pri sodelovanju v političnih odločitvah pa niso imeli zgolj tisti, ki so bili lojalni režimu, temveč tudi tisti, ki so komunističnemu režimu ostro nasprotovali. Mednje je spadal tudi predsednik Jelcin, ki je želel z reformami spremeniti težavno družbeno-gospodarsko situacijo, ki je nastala v 90-ih letih 20. stoletja. V novonastali državi se je vse odvijalo zelo hitro, brez pravil in brez zakonov. Če so ti že bili, jih je le redko kdo upošteval oz. so služili le kot fasada, za katero se je bil dejanski boj za oblast in moč. Poleg formalnih nosilcev oblasti, ki so bili v sovjetskem času edini, ki so imeli politično moč, se je pod Jelcinom, še posebej v drugem mandatu, močno okrepil položaj neformalnih političnih akterjev, ki so še kako vplivali na politične odločitve Jelcina. S tem se je še kako potrdilo mnenje Atanovskega, Gaman-Golutvine in tudi Laswella, da v politično elito ne gre šteti le politikov, ki zasedajo formalne položaje (ministri, poslanci, višji državni funkcionarji), temveč mednje vsekakor lahko štejemo tudi druge politične akterje, ki formalnih položajev sicer ne zasedajo, vendar imajo na politične odločitve vseeno velik vpliv. To so bili predvsem pripadniki »družine«, ki so v poslednjih letih vladanja Jelcina odigrali ključno vlogo. Ogrodje te najvplivnejše skupine so sestavljali Jelcinova mlajša hči T. Djačenko in njen kasnejši mož V. Jumašev, oligarha R. Abramovič in B. Berezovski ter A. Vološin, edini, ki je kot vodja predsedniškega štaba zasedal tudi formalni položaj. S prihodom Putina se je vpliv neformalnih političnih igralcev

zmanjšal, saj se je ravno zaradi polarizacije, neformalnih povezav in močne regionalne elite Rusija znašla na robu propada.

Kar se tiče rekrutiranja elit lahko zaključimo, da je bil ta pretok v času Jelcina odprt. Na začetku se je Jelcin obkrožil z mladimi reformisti, ekonomisti, znanstveniki, zdravniki, ki so mu svetovali pri vodenju države. Toda na žalost so bili neizkušeni in brez poprejšnjih izkušenj v vodenju. Tako se je dogajalo, da jih je Jelcin bodisi po hitrem postopku odstavil in jih zamenjal z novimi bodisi je oblikoval nove državne strukture, kamor je prenesel center odločanja. Če je bil sistem rekrutiranja političnih elit v sovjetskem času tog in zaprt, pa je pod Jelcinom prišlo do preobrata. Stabilnosti položajev iz sovjetskega sistema ni bilo več. Nihče ni vedel, kaj ga čaka jutri. Stalne kadrovske spremembe so bila edina stalnica v času predsedovanja Jelcina. Toda odpuščanje je imelo za politično elito tudi svoj plus, saj se je z odprtim krogotokom povečala tudi pretočnost elite na horizontalni ravni. Pogosto so se iz političnega prizorišča odstavljeni funkcionarji premestili v posel. To se v sovjetskem obdobju vsekakor ni dogajalo, saj je šel bivši partijski funkcionar po prenehanju svoje funkcije običajno v pokoj. Nekdanja politična oblast se je v času Jelcina spreminjala v lastnino. Odstavljeni funkcionarji in ministri so svoja ministrstva spreminjali v državne koncerne, nato pa zaradi netransparentne in pol-legalne privatizacije postali tudi večinski lastniki. Tako se je bivša politična elita premestila v posel, kjer je še vedno ohranila svoj vpliv, hkrati pa so bil njeni predstavniki na razpolago za ponovni »vpoklic« v svet politike. Formirati so se začeli klani, ki niso bili nič drugega kot razpršeni politični centri, spoj moči in velikega kapitala, ki bi jo lahko imenovali dejanska politična elita pri Jelcinu. Od tod tudi imenovanje oligarhov, ki so v času Jelcina, še posebej v njegovem drugem mandatu, odigrali ključno vlogo. Prav oni so bili tisti, ki so imeli vse niti v svojih rokah. »Ne le, da so delegirali svoje interese skupinam pritiska, temveč so tudi sami postali eni izmed glavnih akterjev v političnem procesu. In prav zaradi tega spoja moči in lastnine lahko sistem, ki se je oblikoval pod Jelcinom, imenujemo oligarhija« (Gaman-Goluvina 2006, 332). Glavni akterji so bili višji državni funkcionarji, največje korporativne strukture ter seveda pripadniki »družine«. Drugi udeleženci političnega procesa na tok dogodkov niso imeli nikakršnega vpliva. Prihajalo je do konfliktov znotraj elit, saj interesi raznih klanov in lobijev – naftni, plinski, premogovni - nikakor niso sovpadali, prav tako se je odvijal boj med formalnimi in neformalnimi političnimi akterji. Na vseh ravneh se je začela dogajati polarizacija, saj je bil ves državni aparat prepreden s sodelavci tega ali onega elitnega klana. Poleg klanov so imeli v času Jelcina veliko moči in avtonomije tudi regionalne elite, ki so bolj kot za skupno dobro skrbele za to, da bi zase dobile kar največ

koristi. Tako so sprejemali zakone, ki niso bili v skladu s federalno zakonodajo, podkupovali federalne uslužbence in jih s tem naredili nekako odvisne od sebe. Posledično se je država znašla tik pred razpadom, saj zaradi različnih ustav, neenotne zakonodaje in posameznih dvostranskih dogovorov praktično ni šlo več za enotno državo, temveč za združenje federalnih, avtonomnih konglomeratov, ki so vsak igrali svojo igro. Šele s Putinom se je položaj v državi korenito spremenil. Rotacija elit se je nekoliko umirila, v začetnih letih svojega predsedovanja Putin pravzaprav ni nikogar odpuščal, toda postopoma je med kadre vpeljeval ljudi, ki jim je zaupal. Na oblast so skupaj s Putinom prišli bivši sodelavci specialnih služb in vojaki. Samo po sebi umevno je, da se je v skladu s tem v državi vzpostavila disciplina. Putin ni bil več le marionetni predsednik, ki se je podrejal zahtevam velikega kapitala in klanom, temveč je skupaj s svojimi sodelavci prevzel vse niti v svoje roke ter moč vrnil nazaj v center. Regionalne elite so izgubile na vplivu, dobile pa so možnost ekonomske podpore iz centra v zameno za politično podporo v času federalnih volitev. Prav tako so svojo moč izgubili nekdanji mogočni oligarhi iz obdobja Jelcina. Slednji so se novi igri bodisi podredili bodisi so bili preganjani. Ekonomska elita za razliko od časa Jelcina ni več postavljala pogojev, temveč je bil odnos med njo in oblastjo bolj formalne narave. Ti odnosi so bolj kot na postavljanju pogojev temeljili na dogovarjanju in nevmešavanju kapitala v državno politiko. Znotraj Putinovega tima sta se oblikovali dve elitni skupini – ostanki Jelcinove elite »družina«, ki je imela glavno vlogo predvsem v prvem mandatu Putinovega predsedovanja ter »piterci«, ki so se notranje razdelili še na skupino silovikov in liberalcev. Drugi mandat je bil v popolni prevladi »pitercev«, saj je bil praktično ves predsedniški in vladni tim sestavljen iz posameznikov, ki jih je na oblast pripeljal Putin. Piterci so v času Putina sestavljali ogrodje vsake pomembnejše državne strukture – od vlade, predsedniškega kabineta pa do obeh domov Sveta federacij. Seveda je tudi pod Putinom, tako kot pod Jelcinom, prihajalo do znotraj-elitnih konfliktov, toda bistvena razlika je bila ta, da so se vse elitne skupine, ki so nastale pod Putinom, odlikovale po popolni in nedvomni lojalnosti in podrejenosti predsedniku države. Lahko bi dejali, da je bolj kot liberalna tendenca pod Putinom prevladovala aristokratska tendenca rekrutiranja elit, saj je bil prav Putin tisti, ki je imel glavno besedo pri nastavljanju kadrov. Tudi дума, ki naj bi predstavljala drugi center moči, se je postopoma preoblikovala v telo s proputinsko večino, ki je zgolj potrjevalo odločitve Putina. Jelcinov sistem »zavor in ravnovesij«, kjer je veljal boj vseh proti vsem, je zamenjal strog vertikalni sistem, ki je zahteval popolno podrejenost vseh elitnih skupin predsedniku Putinu.

6 LITERATURA

1. Allbest. 2008. *Rossiyskaya politicheskaya elita*. Dostopno prek: http://revolution.allbest.ru/political/00025869_0.html (17. julij 2009).
2. Atanovski, Gligor. 1997. Teorije o elitah. *Teorija in praksa* 34 (1): 30-38.
3. Bachrach, Peter. 1967. *The theory of democratic elitism. A critique*. Boston and Toronto: Little, Brown and Company.
4. Bremmer, Ian. 2007. »Siloviki« v putinskoj Rossii: kto oni takie i chego oni hotyat. Dostopno prek: <http://www.ladno.ru/opinion/6121.html> (2. september 2009).
5. Etzioni-Halevy, Eva. 1993. *The elite connection. Problems and potential of western democracy*. Cambridge: Polity Press.
6. Fedorov, V.A. 2003. *Bor'ba grupirovok*. Dostopno prek: <http://humanities.edu.ru/db/msg/28145> (2. september 2009).
7. Gaman-Golutvina, Oxana. V. 2006. *Politicheskiye elity Rossii. Vehi istoricheskoy evolyucii*. Moskva: ROSSPEN.
8. --- 2009. The changing role of the state bureaucracy in the context of public administration reforms: Experience in Russia and abroad. V *Elites and social change*, ur. Heinrich Best, Ronald Gebauer in Aleks Salheiser, 115-131. Hamburg: Kramer.
9. GorodLV. 2007. *Putin po novomu reguliruet balans sil v Kremle*. Dostopno prek: http://www.gorod.lv/novosti/30473/putin_po_novomu_reguliruet_balans_sil_v_kremle (2. september 2009).
10. Graham, Thomas. 2002. *Rossiya: Upadok i neopredelennye perspektivy vrozhdeniya*. Moskva: ROSSPEN.
11. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
12. Isaev, B.A. in N.A. Baranov. 2008. *Politicheskiye otnoshenia i politicheskiy process v sovremennoj Rossii*. Sankt-Petersburg: Piter.
13. Krištanovskaja, Olga. 2005. *Anatomija rossiyskoj elity*. Moskva: Zaharov.

14. *Leningradskaja pravda*. 2003. Lyudi Putina. Dostopno prek: <http://www.lenpravda.ru/digest/federal/263459.html> (1. september 2009).
15. Maletin, Sergej Stepanovič. 1998. *Politologiya. Avtorizirovannoe uchebnoe posobyе dlya studentov zaochnogo obucheniya*. Dostopno prek: http://www.sibupk.nsk.su/New/04/chairs/c_history/Polit1/Polit1.htm (18. julij 2009).
16. *Newsru*. 2006. 78% rossiyskoy politicheskoy eliti iz KGB ili FSB. Dostopno prek: <http://www.newsru.com/russia/12dec2006/kgbforever.html> (1. september 2009).
17. Parry, Geraint. 2005. *Political elites*. Oxford: ECPR press.
18. Sartori, Giovanni. 1987. *The theory of democracy revisited*. New Jersey: Chatham house publishers, Inc.
19. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 2005. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS d.d.
20. Tomšič, Matevž. 1999. *Oblikovanje političnih elit v postsocialističnih družbah*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. *Ustava RF*. Dostopno prek: <http://www.constitution.ru/> (24. september 2009).
22. *Wikipedija*. Dostopno prek: <http://ru.wikipedia.org> (2. september 2009).
23. Zudin, Aleksey. 2003. Putin. *Itogi prevogo sroka*. Dostopno prek: <http://www.politcom.ru/2003/prognoz6.php> (2. september 2009).
24. Jarošinskaja, Anna. 2007a. *Kto nami pravit': Vyshaya politicheskaya elita Rossii ot Jelcina do Putina (chast' I)*. Dostopno prek: <http://www.rosbalt.ru/2007/11/21/433416.html> (2. september 2009).
25. --- 2007b. *Kto nami pravit': Vyshaya politicheskaya elita Rossii ot Jelcina do Putina (chast' II)*. Dostopno prek: <http://www.rosbalt.ru/2007/11/26/434516.html> (2. september 2009).
26. --- 2007c. *Kto nami pravit': Vyshaya politicheskaya elita Rossii ot Jelcina do Putina (chast' III)*. Dostopno prek: <http://www.rosbalt.ru/2007/11/27/434944.html> (2. september 2009).

